

Hva betyr 'da', da?

Av *Kaja Borthen*

I denne artikkelen foreslår jeg en semantikk for etterhengt 'da' som jeg hevder dekker de aller fleste bruksmåtene for formen 'da' i denne posisjonen. Jeg benytter meg av det relevante teoretiske rammeverket (Sperber & Wilson 1995) for å beskrive 'da' sine semantiske og pragmatiske egenskaper og viser gjennom analyser av autentiske diskursutdrag hvordan den semantikken jeg foreslår, fører til ulike tolkninger i ulike kontekster. Til forskjell fra tidligere analyser hevder jeg at en form for adversativitet er nødt til å være en del av 'da' sin semantikk. Datamaterialet artikkelen bygger på, består av 251 autentiske forekomster av ordet, hentet fra tilgjengelige tekst- og talekorpus.

1 Innledning

I norsk fins det knapt noe ord som er så vanskelig å definere som etterhengt 'da'. 'Da' er en språklig kameleon som forandrer karakter avhengig av omgivelsene, noe eksemplene i (1) illustrerer.¹

- (1) a. Godt jeg kom hjem sent, da. (OB)
- b. Orker du å stå opp så tidlig om morgenen, da? (OB)
- c. Onkel Sverre, kom og si god natt til meg, da! (OB)
- d. Ikke i Norge, da. (OB)
- e. De er jo flyktninger, da. (OB)

Hvilken effekt man får av 'da', er i stor grad avhengig av hvilken type ytring ordet opptrer i. I (1a), for eksempel, antyder tilstedeværelsen av 'da' at taler har konkludert med det saksforholdet som uttrykkes i setningen; i (1b) får man derimot inntrykk av at taler stiller spørsmålsteget ved et saksforhold som nettopp er blitt antydnet, og som taler er uenig i; i (1c) gjør tilstedeværelsen av 'da' at oppfordringen intuitivt oppfattes som mer motivert og bedende enn uten 'da'; i (1d) gjør 'da' at man lettere forstår fragmentet som en modifisering av noe som nettopp er blitt antydnet; mens i (1e) gjør 'da' at ytringen lettere tolkes som et argument i en pågående diskusjon. Til tross for de intuitive ulikhetene mellom eksemplene i (1), vil jeg i denne artikkelen hevde alle disse forekomstene av 'da' er realiseringer av ett og samme leksem med én og samme betydning.

At etterhengt 'da' er et ord det er vanskelig å definere semantisk, gjen-speiles ved at mange av de redegjørelsene som fins for ordet, er nokså vage når det gjelder 'da' sin semantikk, og dessuten noe sprikende. 'Da' er blant annet blitt beskrevet som en 'forsterker' (Fretheim 1991; Lind 1993), og som slutningspartikkel (Fretheim 1981, 1991; Lind 1993; van Dommelen, Fretheim & Nilsen 1998; Fretheim, Boateng & Vasko 2003). I Fretheim (2014), samt i hans foregående artikkel i dette nummeret, postuleres 'da' å kode en instruks om at en antagelse om den uttrykte proposisjon p er gjensidig manifest for taler og tilhører.² I denne artikkelen vil jeg dra nytte av, og bygge videre på, disse og andre tidligere redegjørelser for 'da', men jeg vil samtidig hevde at ingen av de eksisterende beskrivelsene er fullt ut tilfredsstillende. I tillegg til å foreslå en definisjon av 'da' sin semantikk har jeg som mål å vise, gjennom analyser av autentiske diskursutdrag, hvordan denne semantikken gir opphav til ulike pragmatisk betingede tolkninger i ulike ytringstyper og kontekster. Det empiriske datagrunnlaget mitt består av 251 autentiske forekomster av etterhengt 'da' fra samtaler og direkte tale i tekster. Denne empirien kombinerer jeg med en relevans-teoretisk innfallsvinkel (Sperber & Wilson 1986/1995; Wilson & Sperber 2004).

En påfallende egenskap ved etterhengt 'da' er at ytringer med dette ordet grupperer seg i "klasser" med eksempler som framstår som svært homogene. Jeg ser det som vesentlig å beskrive disse mønstrene i tillegg til å foreslå en generell semantikk for ordet. Én grunn til å beskrive disse mønstrene er at de kan bero på semantisk flertydighet. Man kan for eksempel se for seg at ett etterhengt 'da' er begrenset til å modifisere fraser av type X og har betydning Y, mens et annet etterhengt 'da' må modifisere fraser av type Q og har betydning Z. Dersom frekvente bruksmåter av en ordform ikke registreres, kan man komme til å overse semantisk flertydighet. Frekvente bruksmåter er dessuten interessante å registrere også i tilfeller der de ikke skyldes leksikalsk flertydighet, men isteden utgjør det Ariel (2008; 2010) kaller 'prominente diskursmønstre'. Prominente diskursmønstre er kandidater for leksikalisering (eller grammatikalisering) av spesifikke betydninger i spesifikke lingvistiske omgivelser, og er derfor interessante lingvistiske størrelser. De har dessuten praktisk nytteverdi blant annet i forbindelse med språkundervisning og oversettelse.

Resten av artikkelen er strukturert som følger: I neste seksjon definerer jeg kategorien 'etterhengt *da*', slik at ordet kan skilles fra andre leksemer med samme form. Seksjon 3 er en presentasjon av enkelte relevans-teoretiske

kategorier som vil vise seg å være spesielt nyttige i analysen av etterhengt 'da', samt de viktigste relevansteoritiske prinsippene for pragmatisk berikning. Seksjon 4 er en redegjørelse for den eksisterende litteraturen om etterhengt 'da', mens jeg i seksjon 5 presenterer mitt forslag til semantikk for ordet. Seksjon 6 er artikkelens hoveddel, der data fra korpusundersøkelsen blir analysert ved hjelp av den foreslåtte semantikken til etterhengt 'da', ut fra en relevansteoritisk tilnærming. I seksjon 6 lister jeg også opp en rekke prominente diskursmønstre for etterhengt 'da', og jeg foreslår at to av disse er blitt leksikalisert eller er i ferd med å leksikaliseres. Seksjon 7 oppsummerer artikkelen.

2 Formen 'da'

Som illustrert i (2), opptrer ikke formen 'da' bare ytringsfinalt, men også i andre posisjoner i setningen:

- (2) a. Da er du nok oppe. / Du er nok oppe da.
 b. Du er da oppe klokka 11!³
 c. Du er oppe klokka 11, da?

I (2a) har 'da' trykk, og ordet brukes referensielt. I prinsippet kan trykksterkt 'da' referere til både tidspunkter og saksforhold,⁴ men i (2a) er det mest sannsynlig det første som er tilfelle. Ordet tilhører ordklassen adverb og fungerer som tidsadverbial i (2a). I (2b) fungerer ikke formen 'da' referensielt, for ordet blir ikke brukt til å peke ut noe i verden, verken et tidspunkt eller et saksforhold. Isteden virker det som om påstanden som setningen uttrykker, framføres med mer "kraft" med 'da' enn uten 'da' i denne posisjonen, og at det som sies, står i opposisjon til en antagelse som tilskrives andre. Ut fra den posisjonen 'da' har her, har vi å gjøre med et adverb som fungerer som setningsadverbial. I (2c) har vi en forekomst av etterhengt trykklett 'da', altså den versjonen av formen 'da' som vi skal studere i denne artikkelen. Én sannsynlig tolkning av (2c) er at taler har trukket en konklusjon som hun ber tilhører bekrefte eller avkrefte – altså en betydelig annerledes tolkning enn i (2b). Denne typen adverb, som ikke har sannhetsfunksjonelt innhold, omtales iblant som 'pragmatiske partikler', noe vi også skal gjøre i denne artikkelen.

Jeg mener det er gode grunner til å anta at de tre forekomstene av 'da' i (2) tilsvarer tre ulike ord og dermed tre ulike leksikalske oppslag hos

norske språkbrukere. Trolig er funksjonen i (2a) det historiske opphavet til de øvrige (se Fretheim, Boateng & Vaskó 2003). Et semantisk argument for å anta flertydighet er at betydningen til 'da' er vesensforskjellig i de tre eksemplene. Det er vanskelig å se for seg hvordan man skulle kunne definere betydningen til 'da' på en slik måte at denne definisjonen er i overensstemmelse med alle de tre bruksmåtene i (2), eller med to av dem for den saks skyld.⁵ Et syntaktisk argument for samme syn er at 'da' i eksemplene i (2) opptrer i syntaktiske posisjoner som til en viss grad huser ulike syntaktiske kategorier. Dersom vi antar at de tre forekomstene av 'da' i (2) tilsvarer tre ulike ord, vil det være uproblematisk å redegjøre for hvilke tolkninger som er tilgjengelige i de ulike syntaktiske posisjonene. Med andre ord, jeg antar at 'da' i (2a) og (2b) er egne ord med en annen semantikk enn etterhengt 'da' i (2c). Etterhengt 'da' er det ordet vi skal fokusere på i resten av denne artikkelen.

3 Pragmatisk beriking og relevanteori

Når vi tolker en ytring, gjør vi det med utgangspunkt i betydningen til de ordene som er brukt, men ikke det alene. Ta setningsfragmentet i (3) som eksempel.

(3) Ikke her i Norge, da. (OB)

Vi forstår at det er noe som ikke finner sted i Norge, ut fra det som sies i (3), men uten kontekst kan vi ikke vurdere om det som sies er sant eller usant, og vi kan ikke bruke tolkningen til noe som helst. Det som måtte være av språklig kodet betydning i (3), egner seg ikke til å argumentere med, for eksempel, og det har ingen påvirkning på våre framtidige handlinger. Grunnen til at den syntaktiske ellipsen i (3) ikke tilsvarer potensielt nyttig kunnskap i seg selv, er at vi ikke vet hvilken kontekst den skal tolkes i. I (4) nedenfor er (3) satt inn i sin opprinnelige kontekst.

(4) Visste du at det finnes telefonkiosker som er drevet av solen? Ikke her i Norge, da. (OB)

Her forstår vi *Ikke her i Norge, da* som å bety 'Det finnes på nåværende tidspunkt ikke telefonkiosker som er drevet av solen her i Norge'. Til tross for at utgangspunktet for denne tolkningen ikke er en fullstendig setning,

er dette meningsinnholdet noe vi kan vurdere som sant eller usant; det utgjør derfor det vi kaller en *proposisjon*. Begrepet 'proposisjon' er viktig i denne sammenhengen fordi pragmatiske partikler – etterhengt 'da' inkludert – har det til felles at de *ikke* bidrar med innhold til ytringens proposisjon. Isteden bidrar de med betydningsaspekter som relaterer ytringens proposisjon til samtalepartnerne og/eller andre proposisjoner som er tilgjengelige i ytringssituasjonen, det som kalles *prosedural betydning* (se for eksempel Blakemore 1987, 2002; Wilson & Sperber 1993). Pragmatiske partikler kan uttrykke forhold som for eksempel "Dette står i kontrast til noe du antar", "Dette er en konklusjon", eller "Dette er noe jeg vil du skal gi meg respons på". Som vi skal se senere, har også etterhengt 'da' en betydning av denne typen, bare mer kompleks.

For at betydningen til en setning eller en frase skal utgjøre noe sannhetsevaluerbart og dermed en proposisjon, er det ifølge relevansteorien mange pragmatiske prosesser som kan eller må finne sted (se Sperber & Wilson 1986/1995; Carston 2002; Wilson & Sperber 2004). Pragmatiske prosesser har det til felles at de involverer beregning av kommunisert mening som ikke ligger i ordene og språkstrukturen i seg selv. De styres av kognitive prinsipper som ut fra det semantiske innholdet i ytringen og tilgjengelige kontekstuelle antagelser dirigerer tilhører i retning av den tolkningen taler har intendert. Eksempelet i (5) nedenfor illustrerer noen pragmatiske prosesser som kan finne sted i utledningen av en ytrings intenderte mening. La oss tenke oss at Kari og Ola har vært med i teatergruppa Bull, at de har pratet om juleforestillingen i 2011, og at Kari lurer på om Ola var med på denne:

- (5) Kari: Var du med på forestillingen?
 Ola: Ja, da. Da hadde jeg ikke slutta ennå.

For at ytringen 'Da hadde jeg ikke slutta ennå' skal tilsvare en fullstendig proposisjon, må tilhører (Kari) blant annet finne ut hva adverbet 'da' og pronomenet 'jeg' viser til. Det vil si, ordene må tilordnes en referent. Her viser 'jeg' til Ola, mens 'da' viser til det tidspunktet da forestillingen fant sted. I tillegg må den som hører dette, tolke inn et argument til verbet 'slutte', altså hva det var Ola ikke hadde sluttet med på det aktuelle tidspunktet. I dette tilfellet er det deltakelse i teatergruppa Bull det er snakk om. Når disse pragmatiske prosessene har funnet sted, vil Kari stå igjen med proposisjonen 'På det tidspunktet Bulls juleforestilling fant sted i 2011,

hadde ikke Ola sluttet som medlem i teatergruppa Bull', noe som støtter opp om at han var med på forestillingen de snakker om.

Et annet viktig betydningsaspekt ved ytringer som ofte må tolkes inn pragmatisk, er talehandling; for eksempel om en ytring skal forstås som en påstand, et spørsmål, eller en oppfordring. Ta en kikk på eksemplene i (6).

- (6) Karina til Inger:
- a. Jeg får låne lua di. [Mamma sa det]
 - b. Får jeg låne lua di?
 - c. Få låne lua di!
 - d. Jeg får nok låne lua di. [Bare jeg spør mamma]

Disse fire ytringene kan brukes til å utføre ulike talehandlinger, men de har også noe til felles. En måte å gjøre rede for likhetene og ulikhetene mellom ytringene i (6) på, er å si at de uttrykker én og samme proposisjon, for eksempel 'Karina får låne lua til Inger på et tidspunkt nært ytringstidspunktet'. Forskjellen mellom ytringene ligger i hva taler *gjør* med proposisjonen i hvert av de fire eksemplene, for eksempel om taler framfører en påstand, et spørsmål eller en ordre. En annen forskjell mellom ytringene i (6a–d) har å gjøre med hva slags holdning taler har til det proposisjonelle innholdet. I (6a) virker taler for eksempel mer sikker på at hun får låne lua, enn i (6d). Innenfor relevansteorien gjør man rede for forskjellene mellom ytringene i (6) ved å si at de brukes til å kommunisere ulike *høyere ordens eksplikaturer*. En *eksplikatur* er en proposisjon som taler ønsker å kommunisere med en gitt ytring, der denne proposisjonen er basert på det som er språklig kodet i ytringen (se Sperber & Wilson 1986/1995; Carston 2002: 377). Når en eksplikatur er identisk med ytringens proposisjon, kalles denne for ytringens *basiseksplikatur*. En høyere ordens eksplikatur er en spesiell type eksplikatur som involverer en kommentar til ytringens proposisjon, for eksempel talehandling eller talers holdning til proposisjonen (Carston 2002: 377; Wilson og Sperber 1993). Mens (7a) nedenfor er en sannsynlig basiseksplikatur for ytringen 'Jeg får låne lua di' i (6a), er (7b) en mulig høyere ordens eksplikatur av samme ytring. (7c) er den høyere ordens eksplikaturen som tilsvare spørsmålet i (6b), mens (7d) er en sannsynlig høyere ordens eksplikatur av imperativen i (6c). (7e) er en mulig høyere ordens eksplikatur for (6d), som er modifisert av adverbet 'nok' og derfor uttrykker epistemisk usikkerhet. Bokstavene *p*, *b* og *h* i (7) står for henholdsvis *proposisjon*, *basiseksplikatur* og *høyere ordens eksplikatur*.⁶

- (7) a. [[Karina får låne lua til Inger på tidspunkt_t]_p]_b
 b. [Karina påstår at [Karina får låne lua til Inger på tidspunkt_t]_p]_{h(p)}
 c. [Karina spør Inger om [Karina får låne lua til Inger på tidspunkt_t]_p]_{h(p)}
 d. [Karina ber Inger om at [Karina får låne lua til Inger på tidspunkt_t]_p]_{h(p)}
 e. [Karina antar med noe usikkerhet at [Karina får låne lua til Inger på tidspunkt_t]_p]_{h(p)}

Legg merke til at mens deklarativsetningen i (6a) kan brukes til å kommunisere både en basiseksplikatur (jf. (7a)) og en eller flere høyere ordens eksplikaturer (jf. (7b)), er ikke dette tilfelle for alle ytringer. 'Får jeg låne lua di?' i (6b), for eksempel, vil normalt ikke bli tatt til inntekt for basiseksplikaturen i (7a); kun høyere ordens eksplikaturen i (7c). Hvorvidt høyere ordens eksplikaturer er intendert kommunisert, og hvilke som er det, kan påvirkes av setningsstruktur, intonasjon, ansiktsuttrykk og andre aspekter ved konteksten. Enkelte språklige uttrykk bidrar til høyere ordens eksplikaturer heller enn ytringens proposisjonelle innhold (se for eksempel Wilson & Sperber 1993; Ifantidou 2001; Borthen & Knudsen, dette volumet). Dette gjelder blant annet ikke-sannhetsfunksjonelle ord som *nok*, illustrert i (6d).

I tillegg til eksplikaturer kan en språkbruker kommunisere antagelser om verden implisitt, i form av *implikaturer*. Implikaturbegrepet ble introdusert av filosofen Paul Grice (Grice 1967) og er videreutviklet innen relevanteorien. En implikatur er ifølge det relevanteoretiske rammeverket en kommunisert antagelse som framkommer utelukkende gjennom slutninger; den trenger ikke være nært knyttet opp til de ordene som er brukt i setningen, slik eksplikaturer er det (Sperber & Wilson 1986/1995, Carston 2002: 377). Som illustrert i eksempelet nedenfor, involverer implikaturer slutningsrekker.

- (8) Jens: Har du virkelig råd til å kjøpe det der?
 Karen: Det var nedsatt pris, da.

(Fretheim, 1991)

Karens ytring kan berikes til proposisjonen 'Det var nedsatt pris på den varen du (Jens) spør om'. Ettersom det er sannsynlig at Karen ønsker å kommunisere at dette er en sann beskrivelse av verden, tilsvarer dette ytringens basiseksplikatur. Men i tillegg forstår vi Karen som å gi et svar på Jens sitt

spørsmål. Ettersom det var nedsatt pris på varen Jens nevner, og nedsatt pris på en vare betyr at man mest sannsynlig har råd til den, følger det at Karen mest sannsynlig hadde råd til å kjøpe varen. Denne slutningsrekken er presentert skjematisk i (9).

- (9) a. Det var nedsatt pris på varen Karen kjøpte (*eksplikatur*)
 b. Hvis en vare har nedsatt pris, har man råd til å kjøpe den (*implisert premiss*)
 c. Karen hadde råd til å kjøpe varen (*implikatur / implisert konklusjon*)

Karen kommuniserer med ytringen sin i (8) ikke bare eksplikaturen i (9a), men også implikaturen i (9c), basert på en antagelse om at Jens er i stand til å aktivere den impliserte premissen i (9b). (9b) er dermed også kommunisert som en implikatur – i dette tilfellet en implisert premiss. Noe av det som skiller implikaturer fra eksplikaturer, er at implikaturer ikke er like nært knyttet til de ordene som brukes i ytringen, og at taler ikke trenger å stå til rette for innholdet i en implikatur i samme grad som hun må stå til rette for en kommunisert eksplikatur.⁷

Legg merke til at kontekstuelle antagelser som inngår i tolkningen av en ytring, ikke trenger å være aktivert i diskursen forut for ytringen. Jens vil for eksempel kunne forstå Karens svar i (8) selv om han ikke har lagret (9b) i minnet sitt fra før av; det holder at han er i stand til å etablere en slik antagelse der og da når han tolker Karens ytring. Konteksten til en ytring er med andre ord en mental størrelse; den utgjøres av antagelser om verden som trengs for å tolke ytringen. Dette kan være antagelser om verden som kan observeres i ytringssituasjonen, det kan være antagelser om verden som nettopp er blitt ytret i samtalen, eller antagelser om verden som etableres der og da (Sperber & Wilson 1986/1995: 15). Når det gjelder etterhengt 'da', vil jeg i seksjon 5 hevde at dette ordet har en betydning som bidrar med restriksjoner på utledningen av implikaturer (for lignende analyser av andre ord, se blant annet Blakemore 1987, 2002 og Wilson & Sperber 1993). Som vi vil se senere, vil disse restriksjonene i mange tilfeller påvirke hvilken kontekst tilhører velger å tolke ytringen i.

Men hva er det som får oss til å etablere nettopp (9b) som en premiss i fortolkningen av Karens ytring i (8)? Og hvorfor antar vi som tilhørere at 'Det var nedsatt pris, da' i (8) betyr at det var nedsatt pris på nettopp den varen som Jens viser til med 'det der' i ytringen før? Svaret er at pragmatisk beriking er underlagt spesifikke kognitive prinsipper. Ifølge Grice (1967) og hans etterfølgere, deriblant relevanteoretikere, tolker vi ytringer med

mål om å identifisere talers intenderte mening. Videre er det ifølge relevans-teorien slik at når noen tydelig ønsker å kommunisere noe til oss, tolker vi ytringen ut fra en forventning om at den er *optimalt relevant* for oss (Sperber & Wilson 1986/1995; Wilson & Sperber 2004). Det vil si, vi forventer at vi skal få mest mulig igjen i form av *positive kognitive effekter* for minst mulig fortolkningsarbeid (*prosesseringskostnader*). Dette påvirker alle pragmatiske prosesser; blant annet beriking på proposisjonsnivå, innhenting av kontekstuelle antagelser, identifisering av høyereordens-eksplikaturer og utledningen av implikaturer. Som en følge av dette, og fordi det først og fremst er proposisjoner det er nyttig å lagre i minnet, vil Karens ytring i (8) tolkes som å bety at det var varen som Jens snakket om, som var nedsatt: Noe må ha hatt nedsatt pris, denne varen har nettopp vært nevnt og kan derfor aktiveres mentalt uten for mye prosesseringskostnader. Med denne tolkingen oppnår tilhører samtidig positive kognitive effekter knyttet til det temaet han er opptatt av der og da, dvs. forandringer i sin representasjon av verden som synes å være verdt å ta vare på. Det at prisen på varen var nedsatt, er trolig ny informasjon for ham (eller vil i det minste styrke en eksisterende antagelse om det samme), det er informasjon som synes å være en sann beskrivelse av verden (altså en *positiv* kognitiv effekt), og informasjonen kan brukes til å svare på om Karen hadde råd til varen – dvs., den fører til flere nye antagelser om verden og dermed mange kognitive effekter som er nyttige for Jens i denne situasjonen. Forventningen om optimal relevans påvirker med andre ord tolkingen av Karens ytring i (8) og kan forklare hvorfor visse tolkninger er mer sannsynlige enn andre i den gitte konteksten. På samme måte vil forventningen om optimal relevans påvirke bidraget til etterhengt 'da' i ulike typer ytringer og situasjoner.

4 Tidligere forskning på etterhengt 'da'

4.1 Fretheim (1991)

Fretheim (1991) identifiserer to homonymer for ikke-referensielt 'da'; slutningspartikkelen 'da' og forsterkeren 'da'. Ifølge Fretheim kan begge disse forekomme både setningsinternt, som i (2b), og setningseksternt, som i eksemplene i (1). Fretheim sier videre at setningseksternt 'da', i likhet med andre etterhengte pragmatiske partikler, nesten uten unntak signaliserer at taler ønsker en respons fra tilhører, og han påpeker at slutningspartikkelen 'da' ofte opptrer når taler ønsker å uttrykke opposisjon til tilhørers oppfat-

ning av et saksforhold. Fretheim nevner i tillegg en tredje bruk av 'da', nemlig 'da' som narrativ partikkel. Det Fretheim sier om denne tredje bruken av 'da', er at taler er engasjert i en narrativ sekvens av ytringer og antyder at det vil komme mer senere.

Fretheim sier at forsterkeren 'da' kan forekomme både i midtstilt posisjon og etterstilt, og at pragmatiske partikler som er forsterkende, signaliserer en styrket grad av forpliktelse til at proposisjonen er sann. Dette er uttrykt i følgende sitat: "The job of a reinforcing MP [modal particle] is to convey the speaker's heightened degree of commitment to the proposition of the preceding host S – whether it is placed in the middle-field, or is postposed" (Fretheim 1991: 178). Jeg er enig med Fretheim (1991) i at midtstilt 'da' synes å ha en slik forsterkende effekt; dette var illustrert i (2b). Men en styrket forpliktelse til ytringens proposisjonelle innhold – og dermed sannheten til denne proposisjonen – er ikke bestandig kommunisert med etterhengt 'da' ifølge dataene i min undersøkelse. I seksjon 5 og 6 skal jeg argumentere for at etterhengt 'da' ikke koder epistemisk sikkerhet direkte, men heller henleder tilhørers oppmerksomhet mot en slutning som ofte (men ikke nødvendigvis) vil styrke en antagelse om at proposisjonen i ytringen er sann.

Ifølge Fretheim (1991: 186) kan slutningspartikkelen 'da' brukes ikke bare for å signalisere at taler har trukket en konklusjon, men også for å signalisere at tilhører skal trekke en viss konklusjon ut fra innholdet i ytringen. Ifølge denne analysen har vi altså å gjøre med slutningspartikkelen 'da' både i (10a) og i (10b) nedenfor.

- (10) a. A: Jeg hadde råd til denne russiske kaviaren.
 B: Det var vel nedsatt pris, da.
- b. A: Har du virkelig hatt råd til å kjøpe det der?
 B: Det var nedsatt pris, da.

(Fretheim, 1991: 187)

Jeg er enig med Fretheim i at det er en slutning involvert i både (10a) og (10b). I (10a) forstås innholdet i ytringen som konklusjonen i en slutning, mens i (10b) antydes det at innholdet i ytringen skal tolkes som en premiss for en slutning. Det som er problemet med analysen av 'da' i Fretheim (1991), er at det ikke formuleres noen semantikk for 'da' som dekker begge bruksmåtene. Det å kalle 'da' en slutningspartikkel kan dessuten ikke forklare hvorfor ytringen med 'da' i (11b) nedenfor ikke er naturlig.

- (11) a. Jeg hadde råd til dette. Det var jo nedsatt pris.
 b. ?Jeg hadde råd til dette. Det var nedsatt pris, da.

Dersom man kun sier at 'da' kan brukes i ytringer som inngår i en slutning (enten som konklusjon eller premiss), slik Fretheim (1991) gjør, har man ingen forklaring på hvorfor (11a) er akseptabel, mens (11b) med 'da' ikke er like naturlig. Fretheim (1991) gjør heller ikke noe forsøk på å forklare hvorfor det er slik at etterhengt 'da' i enkelte tilfeller kan fungere som et signal om turveksling, eller hvorfor ordet ofte brukes for å uttrykke opposisjon. I seksjon 5 og 6 vil jeg argumentere for at disse forholdene henger nøye sammen, og at 'da' koder mer enn at ytringens proposisjon inngår i en slutning.

4.2 Lind (1993)

Lind (1993) studerer 'da' først og fremst ut fra et diskursanalytisk perspektiv. Hun baserer undersøkelsen sin på autentiske forekomster av 'da' i samtaler og oppsummerer bruken av 'da' på følgende måte:

I likhet med de andre pragmatiske partiklene jeg har tatt for meg, har *da* både tekstuelle og interpersonelle funksjoner. Partikkelen kan i final posisjon fungere innenfor turvekslingssystemet som en turgiver, og både initialt og finalt har *da* diskursstrukturerende funksjon som en progresjonsmarkør. Partikkelen er i sterk grad mottakerrettet; den kan føre til at språkhandlingskategorien endres fra konstativ eller kommissiv til direktiv, og ofte signaliserer den en forsterking av den illokusjonære kraften. Som inferensmarkør modifierer partikkelen en ytring som uttrykker en konklusjon taleren er kommet frem til på bakgrunn blant annet av kontekstuell kjent informasjon. I og med at *da* som pragmatisk partikkel fungerer både tekstuelt og interpersonelt, har den også en viktig kontekstualiserende eller kontekstfokuserende funksjon. Den er med på å rette oppmerksomheten mot den felles forståelsesrammen som fins mellom kommunikasjonsdeltakerne og mot de tolkningsprosessene som foregår i kommunikasjonen. (Lind 1993: 196)

De dataene med etterhengt 'da' som jeg har sett på, støtter opp om de observasjonene Lind (1993) gjør. Imidlertid gir ikke redegjørelsen til Lind full innsikt i hva 'da' betyr. Det er uklart om hun antar at det er ett finalt 'da' eller flere, hvordan semantikken til 'da' er definert, og hva som er betingelsene for de ulike funksjonene hun beskriver. Er for eksempel 'da' som inferensmarkør et eget leksikalsk oppslag (og hvordan er det i så fall definert?), eller er inferensmarkøren én av flere mulige realiseringer av en mer generell funksjon? Lind sier at partikkelen 'da' kan fungere som

turveksler og føre til at språkhandlingen eller den illokusjonære kraften endres, men hun presiserer ikke under hvilke betingelser dette kan skje. Og når hun sier at ordet har en kontekstfokuserende funksjon, er det uklart på hvilken måte 'da' er kontekstfokuserende; tross alt må alle ytringer tolkes i en kontekst.

4.3 Van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998)

Thorstein Fretheim og hans samarbeidspartnere har i en rekke artikler vist at intonasjon er viktig for hvordan etterhengt 'da' fortolkes (se for eksempel Fretheim 1989, 1993, 1995; van Dommelen, Fretheim & Nilsen 1998; Fretheim & van Dommelen 2012). Ett av de mest vesentlige av disse arbeidene, er van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998). Følgende sitat oppsummerer de observasjonene forfatterne gjør om sammenhengen mellom etterhengt 'da' (kalt 'slutningspartikkelen') og grensetone:⁸

Da is a particle that permits either H% (henceforth *da*-H%) or L% (henceforth *da*-L%). In a nutshell, *da*-L% and *da*-H% are distributed in the following way: (1) *da*-L% is licensed by declarative, sentence fragment, and interrogative hosts, while *da*-H% requires an interrogative host; (2) when the host is interrogative, *da*-L% induces the implicature that the speaker's propositional attitude matches the overt surface polarity of the host clause ('-p' is true by implicature if the interrogative has negative form, 'p' is true by implicature if the interrogative has positive form), and *da*-H% induces the implicature that the speaker's own propositional attitude contradicts the polarity expressed in the host ('p' is true by implicature if the interrogative has negative form, '-p' is true by implicature if the interrogative has positive form). (van Dommelen, Fretheim & Nilsen, 1998:76–77)

Her påpekes det blant annet at det bare er spørsmål som kan avsluttes med 'da' med høy grensetone (H%). Talers forpliktelse til det proposisjonelle innholdet er ikke kodet i 'da' ifølge denne analysen; talers syn på om proposisjonen er sann eller ikke, er isteden en implikatur som påvirkes av setningstype og av hvilken grensetone ytringen avsluttes med. Ved høy grensetone på 'da' i interogativer kommuniserer taler at hun antar at den negative versjonen av proposisjonen er sann; ved lav grensetone kommuniserer taler at den positive versjonen av proposisjonen er sann.

Ut fra det van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998) sier, kan det virke som om *da*-L% bestandig impliserer at taler står for det proposisjonelle innholdet i ytringen. En slik hypotese vil imidlertid ikke stemme for 'da' i imperativsetninger, som i en fotnote blir antatt å tilsvare et eget leksikalsk

oppslag (van Dommelen, Fretheim & Nilsen 1998: 76). I en imperativsetning som 'Kom hit, da!' uttrykker ikke taler at hun mener det er sant at tilhører kommer dit hun er; taler uttrykker heller at hun ser det som hensiktsmessig at så skjer. I seksjon 5 vil jeg foreslå en semantikk for 'da' som er i overensstemmelse med dette, og der bruken av 'da' i imperativsetninger ikke er noe unntak til semantikken til setningsfinalt 'da' forøvrig.

4.4 Fretheim, Vaskó & Boateng (2003)

Fretheim, Vaskó & Boateng (2003) hevder at det er ett etterhengt 'da' i norsk, nemlig slutningspartikkelen 'da'. Det framkommer ikke tydelig i artikkelen hvordan Fretheim og medforfatterne definerer semantikken til 'da'; det nærmeste de kommer en slik definisjon, er det de sier om 'da' i (12) nedenfor: "Da in [(12)] metarepresents the set of contextual assumptions that would make the respective negative proposition true" (Fretheim, Vaskó & Boateng 2003: 63).

- (12) A: Det er helt mørkt i huset.
B: Har de ikke gått til sengs, da?

Denne replikkvekslingen kan vi se for oss finner sted i en situasjon der A og B diskuterer hvorvidt de som bor i huset, er bortreist eller ikke. Person A presenterer et argument for at de er bortreist, mens B presenterer et argument for at de kan være hjemme. Fretheim og kollegaene sier at 'da' i (12) brukes til å metarepresentere de kontekstuelle antagelsene som ville kunne gjøre den negative versjonen av proposisjonen i ytringen sann; i dette tilfellet ulike antagelser som taler for at de som omtales, har gått til sengs og derfor ikke er bortreist. Selv om denne beskrivelsen av 'da' fungerer i (12), mener jeg den ikke underbygger påstanden om at det er ett etterhengt 'da' i norsk. For det første er det ikke åpenbart at de kontekstuelle antagelsene 'da' henleder tilhørers oppmerksomhet mot, bestandig er metarepresentasjoner (altså representasjoner av noens representasjoner av verden) - med mindre alle kontekstuelle antagelser er metarepresentasjoner. Dessuten kan ikke beskrivelsen av 'da' i (12) brukes til å gjøre rede for alle de tilfellene der 'da' opptrer i en ytring som fungerer som premiss for en slutning, som i (10b) tidligere.

4.5 Fretheim (2014)

Også i Fretheim (2014)(se også Fretheims bidrag til dette nummeret)

presenteres det en enhetlig analyse av ‘da’, nå med henvisning til den relevante teoretiske kategorien ‘mutual manifestness’ (Wilson & Sperber 1995: 40-41). (15) er det Fretheim beskriver som “[...] the contextually invariant procedural meaning of the particles examined in this paper” (Fretheim, 2014: 8). Partiklene som undersøkes i Fretheims artikkel, er norsk ‘da’ og ‘altså’, samt engelsk ‘then’.

(15) “Test for relevance the assumption that the expressed proposition *p* is mutually manifest.” (Fretheim 2014: 8)

Fretheim sier videre “The encoded instruction to the hearer in [(15)] works for the English as well as the two Norwegian lexical entries. Other procedural meaning that bears on the relevance of a construction with one of these post-field particles arises as a function of the interaction of the particle with other procedural cues, like co-occurring particles, intonation, and the type of host sentence to which the particle is attached, as well as inferred contextual information” (Fretheim 2014: 8). Med andre ord, (15) skal forstås som den semantikken som er kodet i etterhengt ‘da’.

Ett problem med analysen til Fretheim (2014), er at (15) ikke forklarer hvorfor etterhengt ‘da’ og etterhengt ‘altså’ ikke alltid kan opptre i de samme ytringene. Blant annet er ikke ‘altså’ naturlig i additive modifiseringer (‘Også Ønskekonserten, da/#altså’), imperativer (‘Kom hit, da/#altså!’), og *hv*-spørsmål (‘Hva var du i ditt forrige liv, da/#altså?’). I Fretheims artikkel i dette nummeret anerkjenner han dette problemet og antyder to mulige løsninger som utgangspunkt for videre forskning (se Fretheim dette nummeret). Fretheim (2014) nevner at ‘altså’ har en tendens til å antyde at tilhører har motsatt syn av taler, men formulerer ikke dette som en del av ordets semantikk.

Et annet problem med Fretheims forslag til semantikk for ‘da’ og ‘altså’ har sitt utspring i kategorien ‘gjensidig manifest’. Ifølge Sperber & Wilson (1995: 40–42) er en proposisjon manifest for tilhører dersom hun enten har lagret proposisjonen i sitt minne allerede, eller lett vil kunne få tilgang til den og lagre den som sann eller antageligvis sann, for eksempel gjennom en slutning eller persepsjon. Denne definisjonen av hva det vil si å være manifest, betyr at Fretheims beskrivelse av ‘da’ i (15) ikke er restriktiv nok, slik jeg ser det. Dette kan illustreres med eksemplene i (17) og (18):

(17) [Kontekst: Tilhører er ikke oppmerksom på at han har smuler over hele gensenen, men kan lett oppdage dette om han kikker ned på gensenen sin.]

- A: Synes du jeg spiser stygt?
 B1: Ja. ?Du har smuler over hele gensenen, da.⁹
 B2: Ja. Du har smuler over hele gensenen.
 B3: Ja. Du har jo smuler over hele gensenen.

(18) A: Hva heter du?
 B1: Det vet du. ??Jeg heter Nils, da.
 B2: Det vet du. Jeg heter Nils.
 B3: Det vet du. Jeg heter jo Nils.

Når en person har smuler over hele gensenen, er dette noe denne personen enten vet eller lett kan tilegne seg som sant; det er derfor et saksforhold som er manifest for ham. Likevel er det ikke naturlig å bruke etterhengt 'da' i (17), jf. svaralternativ B1. Adverbet 'jo' kan derimot benyttes, jf. svaralternativ B3. Det samme ser vi i (18). I (18) er det tydelig at person A vet eller burde vite at den han snakker med, heter Nils. Dette er derfor et manifest saksforhold for ham; likevel er det ikke naturlig å bruke 'da' (jf. B1). Det at adverbet 'jo' kan benyttes i B sitt svar i (17) og (18), er i overensstemmelse med den semantikken Berthelin, Borthen & Knudsen (2013) foreslår for 'jo'. Ifølge Berthelin og kollegaene signaliserer 'jo' at proposisjonen som modifiseres, er gjensidig manifest for taler og tilhører, samt at proposisjonen skal brukes som premiss for å trekke en slutning. Dataene i (17) og (18) antyder at 'da' har andre restriksjoner knyttet til seg enn at proposisjonen skal anses som gjensidig manifest.

Et annet problem med den semantikken Fretheim foreslår i (15), er 'da' i imperativsetninger, som for eksempel 'Kom hit, da!'. Slik begrepet 'gjensidig manifest' er definert i Sperber & Wilson (1995: 40–42), kommuniserer ikke taler at det er gjensidig manifest for taler og tilhører at tilhører kommer til taler når en slik ytring fremmes, for taler kan ikke forvente at tilhører vil representere handlingen som sann eller sannsynligvis sann så lenge den ikke har funnet sted. Ytringens proposisjon, 'Taler_t kommer til tilhører_h ved tidspunkt_t' er altså ikke manifest selv om den er tilgjengelig når 'Kom hit, da!' ytres i en naturlig kontekst. Det som muligens er manifest for tilhører, er at taler anser det som *ønskelig* at tilhører kommer til henne, men dette tilsvarer ikke ytringens proposisjon, slik (15) krever

det. Fretheim (2014) sier ikke noe om hvordan etterhengt 'da' i imperativsetninger kan analyseres i lys av (15).

4.6 Knudsen (2012)

Det siste arbeidet jeg vil nevne her, er Knudsen (2012). Knudsen foreslår ingen semantikk for etterhengt 'da', men gjør noen interessante observasjoner basert på en mindre korpusundersøkelse. Ett mønster hun observerer, er at etterhengt 'da' brukes spesielt ofte i ytringer som uttrykker reservasjon eller opposisjon mot noe som nettopp er sagt. Dette manifesterer seg lingvistisk ved at 'da' opptrer spesielt ofte i setninger innledet av 'men' og i setninger med adverbet 'jo'. Hun observerer også at etterhengt 'da' opptrer svært ofte i setningsfragmenter innledet av 'så' eller 'også'. Mer generelt finner Knudsen at etterhengt 'da' påfallende sjelden opptrer i alminnelige deklarativer uten andre pragmatiske markører eller diskurskonnektiver, og at bidraget til 'da' synes å være påvirket i stor grad av andre ord i ytringen. Dette er mønstre som det ikke har vært fokusert noe videre på i den tidligere litteraturen, og som derfor heller ikke er blitt forsøkt forklart. I seksjon 6 vil vi se en hel rekke autentiske diskursutdrag med etterhengt 'da' som støtter opp om Knudsens (2012) observasjoner, men først vil jeg presentere den semantikken som jeg mener forklarer disse mønstrene.

5 Semantikken til etterhengt 'da'

Ut fra de dataene som danner utgangspunkt for denne artikkelen, og innsikter i den eksisterende litteraturen, har jeg landet på at etterhengt 'da' har to semantiske restriksjoner knyttet til seg. For det første signaliserer ordet at ytringens mest vesentlige talehandling skal forstås som kontekstuel motivert av en slutning som involverer ytringens proposisjon. Dessuten skal ytringen tolkes i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre. Dette er formulert mer presist i (19).

(19) Semantikken til etterhengt 'da'

For en ytring som inneholder etterhengt 'da', uttrykker proposisjonen p og brukes til å kommunisere en talehandling $t(p)$:

DEL 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuel tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p ($q \rightarrow p$ eller $p \rightarrow (-)q$)

DEL 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre.

Semantikken i (19) sier at ytringens talehandling skal anses som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell antagelse q og ytringens uttrykte proposisjon p . En del av jobben til en tilhører som tolker en ytring med etterhengt 'da', blir derfor å identifisere den kontekstuelle antagelsen q som ytringen skal tolkes i lys av. Det kommunikative relevansprinsippet og den relevansteorietiske fortolkningsprosedyren vil sikre at tilhører starter med å lete etter kontekstuelle antagelser blant de som er lettest tilgjengelig, og stopper søket så snart hun har funnet en fortolkning som fører til at ytringen blir optimalt relevant (med nok positive kognitive effekter) i overensstemmelse med 'da' sin semantikk.

Vær oppmerksom på at tegnet \rightarrow i (19) ikke står for materiell implikasjon (nødvendig følge); $p \rightarrow q$ skal forstås som en svakere form for implikasjon, for eksempel " p følger normalt/vanligvis/muligens av q " eller "taler mener at p bør følge av q ".

Det er ikke presisert i (19) hvorvidt den kontekstuelle antagelsen q og ytringens proposisjon p fungerer som konklusjon eller premiss i den aktuelle slutningsrekken (altså hvorvidt vi har $q \rightarrow p$ eller $p \rightarrow (-)q$). Dette betyr at 'da' har svært stor semantisk fleksibilitet. Noe som begrenser denne fleksibiliteten, er Del 2 i (19), som sier at ytringer med 'da' kun skal forekomme når ulike synspunkter settes opp mot hverandre. Dette skal ikke forstås dithen at taler er svært polemisk; snarere er det slik at taler anerkjenner at det eksisterer ulike legitime syn på saksforholdet – for og imot – og ikke uttaler seg for bastant. Igjen vil søken etter relevans sannsynliggjøre at de antagelsene dette gjelder, vil være enten p eller den kontekstuelle antagelsen q som inngår i slutningsrekken. I og med at 'da' har en svært generell semantikk, kan vi forvente at ordet er mest naturlig i ytringer der det er tydelig hva slags talehandling som utføres, der det er tydelig hvorvidt proposisjonen i ytringen skal forstås som en premiss eller konklusjon relativt til en kontekstuell tilgjengelig antagelse, og der man har mulighet til å slutte seg til hvilke synspunkter som står i opposisjon til hverandre.

Semantikken i (19) medfører at et spørsmål modifisert med 'da' vil kunne berikes til for eksempel 'Jeg spør om dette ($t(p)$) ettersom du nettopp har sagt noe (q) som antyder at du mener p (altså $q \rightarrow p$) mens jeg av ulike grunner er tilbøyelig til å anta $\neg p$. En imperativsetning vil kunne berikes til 'Jeg ber deg om at du gjør dette ($t(p)$) ettersom det i denne situasjonen fins gode grunner (q) for at du skal sørge for at p finner sted (altså $q \rightarrow p$) mens du ikke har sørget for at p har funnet sted så langt (altså $\neg p$). Enkelte deklarativsetninger vil kunne få fortolkningen 'Jeg konkluderer med dette

($t(p)$) ettersom det er kjent at q , noe som trolig betyr at p (altså $q \rightarrow p$) til tross for at man kunne forvente $\neg p$. Andre deklarativsetninger (eller fragmenter) vil kunne få følgende fortolkning: Jeg presiserer at p ($t(p)$) ettersom p betyr $\neg q$ (altså $p \rightarrow \neg q$) mens jeg nettopp har antydnet at q .

Semantikken i (19) innebærer at etterhengt 'da' i relevanteoretisk forstand er et ord med *prosedural* betydning, i motsetning til *begrepsmessig* eller *konseptuell* betydning, forstått mer spesifikt som et ord som bidrar med restriksjoner på utledningen av implikaturer (se Blakemore 1987, 2002; Wilson & Sperber 1993). Det betyr at de effektene man får av tilstedeværelsen av 'da', ikke er like tydelig kommunisert som om man sa eksplisitt 'Dette er en konklusjon' eller 'Jeg er uenig i det du sier', og man trenger ikke stå til rette for det kommuniserte meningsinnholdet på samme måte som om man uttrykte seg eksplisitt. I og med at det man kommuniserer ved hjelp av 'da', er implisert, overlater man mye av jobben og ansvaret for å tolke inn mening til tilhører, basert på prinsipper for pragmatisk tolkning. I neste seksjon vil jeg vise hvordan man kan se for seg at dette foregår.

6 Analyse av autentiske eksempler

6.1 Datamaterialet

Den semantikken jeg foreslår i (19), er basert på autentiske diskursutdrag med etterhengt 'da'. Disse er hentet fra Tekstlaboratoriets korpus av taggedede tekster (Oslo-korpuset, bokmålstekster) og fra Tekstlaboratoriets NoTa-korpus. Selv om etterhengt 'da' forekommer nesten utelukkende i talt språk, inneholder Oslo-korpuset mange forekomster av ordet fordi tekstene inneholder direkte tale. Dette korpuset tillater avanserte søk, noe som har gjort det mulig å søke etter etterhengt 'da' i spesifikke setningstyper.¹⁰ I tillegg til diskursutdragene fra skriftspråkskorpuset har jeg samlet inn eksempler fra Tekstlaboratoriets NoTa-korpus. Dette korpuset består av lydopptak av samtaler, samt transkriberte tekstfiler av disse samtalene. Ved å bruke dette korpuset får man ikke bare tilgang på eksempler med etterhengt 'da', men også uttalen av ytringene, som i mange tilfeller er vesentlig for fortolkningen (se bl.a. van Dommelen, Fretheim og Nilsen 1998). De utvalgte diskursutdragene har jeg samlet i en eksempelsamling som består av til sammen 251 diskursutdrag; 46 fra NoTa-korpuset og 205 fra skriftspråkskorpuset.

6.2 Kontekstuent motivert ja/nei-spørsmål

Som påpekt i en rekke av de tidligere arbeidene om etterhengt 'da', for eksempel Fretheim (1991), Lind (1993) og van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998), opptrer 'da' ofte i *ja/nei*-spørsmål. I (20a) nedenfor ser vi et autentisk diskursutdrag som illustrerer effekten av 'da' i denne typen ytringer. (20b) er konstruert uten 'da' for sammenligningens skyld.¹¹

- (20) a. -Ville jeg fått jobb som værdame på TV2? Arne A. Jensen stirrer nøye og granskende og blir revesmal i øynene. Den høflige og perfekte verten på sjefskontoret til TV2 kjemper om fremdeles å forbli "vennlig tilstede". – **He-he. Orker du å stå opp så tidlig på morgenen, da?** (OB)
- b. ~ -Ville jeg fått jobb som værdame på TV2? Arne A. Jensen stirrer nøye og granskende og blir revesmal i øynene. Den høflige og perfekte verten på sjefskontoret til TV2 kjemper om fremdeles å forbli "vennlig tilstede". – **He-he. Orker du å stå opp så tidlig på morgenen?**

I (20a) er spørsmålet til Arne A. Jensen *Orker du å stå opp så tidlig om morgenen, da?* kontekstuent motivert ved at den kvinnelige samtalepartneren har antydnet at hun vurderer å bli værdame i TV2, og vil man det, må man være villig til å stå opp tidlig om morgenen. I den situasjonen som beskrives, er det tydelig (blant annet gjennom kroppsspråket og latteren til Arne A. Jensen) at han stiller seg tvilende til om samtalepartneren hans vil passe til å bli værdame i TV2 – og om hun vil orke å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må. Det at spørsmålet er motivert ut fra det tilhører nettopp har antydnet, og at taler kommuniserer at han tviler på det proposisjonelle innholdet i spørsmålet, er ifølge mine intuisjoner tydeligere i (20a) med 'da' enn i (20b) uten 'da'. (21) viser hvordan man kan se for seg at 'da' bidrar med mening i denne diskurssekvensen.¹²

- (21) a. Ytring: *Orker du å stå opp så tidlig om morgenen, da?*
 b. H.o. eksplikatur: [Taler spør tilhører om [tilhører orker å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må]*p*]
 $h(p)=t(p)$

- c. Bidrag 'da', Del 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p
- d. Kontekstuell antagelse: Tilhører har antydnet at hun ønsker å bli værdame på TV2 (q)
- e. Implisert premiss: Dersom tilhører ønsker å bli værdame på TV2, må tilhører orke å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må ($q \rightarrow p$)
- f. Konklusjon: Tilhører har antydnet at [tilhører orker å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må] (p)
- g. Bidrag 'da', Del 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
- h. Implisert premiss: Hvis man spør noen om noe denne personen nettopp har antydnet, kan det være fordi man tviler på om det stemmer
- i. Konklusjon: Taler tviler på om tilhører orker å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må ($\neg p$)
- j. Konklusjon: **Taler spør tilhører om tilhører orker å stå opp så tidlig om morgenen som værdamer på TV2 må, ettersom tilhører har antydnet at hun orker det, mens taler tviler på om det stemmer**

Ytringen *Orker du å stå opp så tidlig om morgenen, da?* må berikes til en eksplikatur, i dette tilfellet et spørsmål signalisert gjennom den interrogative ordstillingen.¹³ Del 1 av 'da' sin semantikk instruerer tilhører om å tolke ytringens talehandling i lys av en slutning som involverer ytringens proposisjon og en kontekstuell tilgjengelig antagelse. I dette tilfellet er en slik kontekstuell antagelse spesielt lett tilgjengelig ved at tilhører nettopp har antydnet at hun ønsker å bli værdame på TV2, noe som impliserer at hun mener hun orker å stå opp så tidlig som værdamer på TV2 må. Del 2 av 'da' sin semantikk sier at ytringen skal tolkes i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre. Det er gitt i situasjonen at tilhører antar at proposisjonen uttrykt gjennom ytringen, er sann, og ettersom taler spør tilhører om noe tilhører nettopp har antydnet, kan dette tyde på at han ikke uten videre aksepterer det som et faktum. En uenighet mellom talers og tilhørers syn på om tilhører vil klare å stå opp tidlig nok om morgenen, er en sannsynlig motivasjon for spørsmålet og kan i neste omgang brukes som en premiss å konkludere med at tilhører ikke vil egne seg som værdame på TV2.

Også ytringens intonasjon (høy grensetone) støtter opp om denne tolkningen. Som påpekt i flere av Thorstein Fretheims arbeider (se for eksempel van Dommelen, Fretheim & Nilsen 1998), påvirkes tolkningen av talers proposisjonelle holdning blant annet av hvilken grensetone 'da' forekommer med. I (20) er det naturlig å uttale 'da' med høy grensetone, noe som forbindes med uavsluttethet, ifølge van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998). Ettersom taler stiller spørsmål ved noe tilhører nettopp har antydning, vil uavsluttethet kunne tas til inntekt for at taler mener at temaet ikke er uttømt, og altså at han selv har et annet syn enn det som så langt er blitt fremmet.

Legg merke til at det ikke er kodet verken i 'da' eller i spørsmålskonstruksjonen at det er nettopp tilhører som har antydning *p*, og taler som heller mot *-p*. At tilhører har antydning *p*, er bare én mulig måte spørsmålet kan være kontekstuelt motivert på. Man kan for eksempel si *Jøss! Snør det, da?* om man er overrasket over at det snør, uten at en tilhører har antydning at det snør. Her er det snøfillene som utgjør den kontekstuelle antagelsen som mer enn antyder at det snør. De ulike synspunktene på ytringens proposisjonelle innhold tilhører i dette tilfellet taler: Taler forventet ikke at det skulle snø, men taler ser at det snør. På samme måte er det heller ikke gitt av verken 'da' eller spørsmålskonstruksjonen at taler mener *-p* når 'da' opptrer i et *ja/nei*-spørsmål; dette er bare én sannsynlig situasjon som er i overensstemmelse med at spørsmålet skal ses på som et bidrag i en diskurs der det fins ulike syn på *p*. En annen mulighet er at taler deler tilhørers antagelse om at *p* er tilfelle, mens andre vil kunne mene det motsatte. Lav grensetone vil kunne antyde en slik fortolkning, i og med at lav grensetone forbindes med avsluttethet, som i sin tur er relatert til enighet. Analysen i (21) støtter med andre ord opp om van Dommelen, Fretheim & Nilsens (1998) påstand om at talers holdning til det proposisjonelle innholdet i et *ja/nei*-spørsmål med etterhengt 'da', kommuniseres i form av en implikatur. Det som er nytt i min analyse, er at jeg viser eksplisitt hva semantikken til 'da' er, og hvordan denne semantikken bidrar til en implikatur om talers proposisjonelle holdning uten å kode det direkte.

Av de 251 eksemplene jeg har samlet inn med etterhengt 'da', er det 32 forekomster av 'da' i *ja/nei*-spørsmål. 10 av disse er gjengitt i (22) nedenfor.

(22) **Kontekstuelt motivert *ja/nei*-spørsmål**

Men er det noe å være så deppa for, da (OB)

Å, kan du ikke sette dem i en vase, da? (OB)

Men er det "fint nok" i en alpinbygd som Oppdal å kjøpe brukt utstyr da? (OB)

- Men fornyer vi oss egentlig så voldsomt, da? (OB)
 Er du ikke med på den industrien selv, da? (OB)
 Herregud, skal jeg ikke få ha det litt moro, da? (OB)
 Jammen ser du ikke at det er en clementin, da? (OB)
 Er dette egentlig så galt, da? (OB)
 Ja [...] har vært noen andre bra filmer i det siste da? (NoTa)
 Er ikke den skikkelig dårlig da? (NoTa)

Påfallende mange av *ja/nei*-spørsmålene med etterhengt ‘da’ inneholder enten negasjon ‘ikke’ eller ord som ‘men’, ‘jammen’, ‘egentlig’, ‘herregud’ eller interjeksjonen ‘å’. Dette er ord det er naturlig å bruke i situasjoner hvor et tilgjengelig saksforhold er under evaluering. ‘Jammen’, for eksempel, gjør det klart at taler har et annet syn enn et som er oppe til debatt (gjærne mottakers syn), og ordet viser at taler ønsker å komme med en innvending. Denne informasjonen er mer presis enn det som ligger i etterhengt ‘da’ i seg selv, for ‘da’ koder ingenting om hvem som mener hva – kun at det eksisterer ulike synspunkter på betydningsaspekter ved ytringen. Det å inkludere ulike typer adversative ord i ytringer med etterhengt ‘da’ er derfor nyttig for å snevre inn mengden med tolkinger som ‘da’ i prinsippet er forenlig med. Mens forekomster av adversative uttrykk naturlig kan knyttes til Del 2 av semantikken til ‘da’ i (19), er det vanskelig å se hvordan Fretheims (2014) analyse av ‘da’ som en markør av gjensidig manifesthet, eller en analyse av ‘da’ som en slutningsmarkør, alene skal kunne forklare dette mønsteret.

6.3 Kontekstuelt motivert *hv*-spørsmål

‘Da’ i *hv*-spørsmål har ikke fått noen særlig oppmerksomhet i den eksisterende litteraturen, men i datamaterialet jeg har samlet inn, er det omtrent like mange forekomster av ‘da’ i *hv*-spørsmål som i *ja/nei*-spørsmål (30 med fullstendig ordstilling, 8 fragmenter som kan tolkes som *hv*-spørsmål). 10 eksempler er listet opp i (23).

(23) Kontekstuelt motivert *hv*-spørsmål

- Kolles gikk det å ta med hu hjem, da? (OB)
 Hva skal vi kalle dette, da? (OB)
 Men du, hvor blir det av denne ålen din, da? (OB)
 Og hva har denne duetten tenkt å gjøre med avslutningen på 400årignatten og dansekvelden da? (OB)

Hva skal vi spille, da? (OB)

Ja hva var poengene hans da? (NoTa)

Hva syns du om den da? (NoTa)

Hva ser dere på tv da? (NoTa)

Hvor er det den begynner da? (NoTa)

Hvor høyt er det da? (NoTa)

Hv-spørsmål er kjent for å presupponere, eller forutsette, den åpne proposisjonen som det spørres om (se bl.a. Levinson 1983). Et spørsmål som *Hva skal vi spise?* forutsetter en situasjon der de det gjelder, skal spise noe, for eksempel. Ved hjelp av (19) kan vi forklare hvorfor 'da' passer spesielt godt i *hv*-spørsmål: Gitt at *hv*-spørsmålet er legitimt, vil den åpne proposisjonen følge av noe som er kontekstuel gitt – en restriksjon som overlapper med 'da' sin semantikk i (19). Til forskjell fra *ja/nei*-spørsmål kommuniserer ikke taler noen preferanse for den negative versjonen av proposisjonen og en opposisjon mot tilhørers motsatte antagelse. Man kan for eksempel fint spørre *Hva er det på TV, da?* uten å kommunisere at man ikke tror det er noe på TV. Etterhengt 'da' i *hv*-spørsmål synes heller å antyde en opposisjon mellom den åpne proposisjonen som er kontekstuel tilgjengelig, og det faktum at tilhører ikke har sagt noe som spesifiserer variabelen i denne åpne proposisjonen ennå. Effekten av 'da' i *hv*-spørsmål er illustrert gjennom det minimale paret i (24) nedenfor.

- (24) a. – Og nå har du forstått hva døden er? – Ja, jeg tror det. Døden er slutten på dette livet og begynnelsen på et nytt. Jeg tror på reinkarnasjon. – **Hva var du i ditt forrige liv, da?** - Jeg vet ikke, jeg er blitt fortalt så mange ting. (OB)
- b. ~ – Og nå har du forstått hva døden er? – Ja, jeg tror det. Døden er slutten på dette livet og begynnelsen på et nytt. Jeg tror på reinkarnasjon. – **Hva var du i ditt forrige liv?** – Jeg vet ikke, jeg er blitt fortalt så mange ting.

Det at tilhører var noe i sitt forrige liv, er noe som følger indirekte av det at hun har sagt at hun tror på reinkarnasjon. Det er ikke noen stor betydningsmessig forskjell mellom (24a) og (24b), men (24b) uten 'da' virker litt mindre sammenhengende og tyngre å fortolke enn tilsvarende tekstfragment med 'da', og man får ikke i like stor grad følelsen av at tilhører har antydnet at hun var noe i sitt forrige liv. En annen forskjell mellom (24a) og (24b) er

at taler i større grad distanserer seg fra den åpne proposisjonen i (24a) enn i (24b); i (24b) virker det mer sannsynlig at også taler tror at tilhører var noe i sitt forrige liv. (25) viser en mulig slutningsrekke som forklarer disse effektene av 'da':

- (25) a. Ytring: *Hva var du i ditt forrige liv, da?*
 b. H.o.-eksplikatur: [Taler spør tilhører hva [tilhører var _ i sitt forrige liv] p] $h(p)/t(p)$
 c. Bidrag 'da' Del 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p
 Bidrag 'da' Del 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
 d. Kontekstuell antagelse: Tilhører tror på reinkarnasjon (q)
 e. Implisert premis: Dersom man tror på reinkarnasjon, tror man at man var noe i sitt forrige liv ($q \rightarrow p$)
 f. Konklusjon: Tilhører tror [tilhører var noe i sitt forrige liv] (p)
 g. Kontekstuell antagelse: Tilhører har ikke sagt hva hun var i sitt forrige liv ($\neg p$)
 h. Implisert konklusjon: **Taler spør tilhører om hva tilhører var i sitt forrige liv ettersom tilhører tror på reinkarnasjon og dermed tror hun var noe i sitt forrige liv, men ikke har sagt noe om hva hun var i sitt forrige liv**

Som for *ja/nei*-spørsmål viser 'da' i *hv*-spørsmål at spørsmålet til den kommuniserende er motivert av en kontekstuell tilgjengelig antagelse og en slutning som omhandler denne og ytringens proposisjonelle innhold. I dette tilfellet er tilhørers påstand om at hun tror på reinkarnasjon, svært lett tilgjengelig, og det er en antagelse som kan brukes som utgangspunkt for en slutning som konkluderer med den åpne proposisjonen i spørsmålet. Det at den kommuniserende i (24a), i motsetning til i (24b) uten 'da', kan stille spørsmålet uten å antyde at også han tror at tilhører var noe i sitt forrige liv, kan vi forklare ut fra slutningsrekken i (25). Dersom man stiller et spørsmål *Hva var du i ditt forrige liv?* uten 'da', kan presupposisjonen 'Du var noe i ditt forrige liv' tilskrives talers egne meninger. Når man derimot har med 'da' og (som i dette tilfellet) gjør det klart at spørsmålet er kontekstuell motivert ut fra noe tilhører har sagt – åpner man for at presupposisjonen

ikke er en del av ens egne antagelser om verden. Det gjør tilstedeværelsen av 'da' spesielt relevant i (24a).

6.4 Berettiget ordre eller oppfordring

Også imperativsetninger, som uttrykker bl.a. ordrer, oppfordringer eller lykkeønskninger, modifiseres ofte med etterhengt 'da' og oppfattes da som kontekstuell berettigede eller begrunnede. I mitt datamateriale fant jeg bare 15 eksempler av denne typen, men dette kan skyldes at imperativsetninger er mindre frekvente enn andre setningstyper. Mens van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998) regner denne typen 'da' som et eget leksikalsk oppslag, mener jeg at denne bruksmåten av 'da' er helt i tråd med semantikken i (19). 10 eksempler av denne kategorien er listet opp i (26).

(26) Berettiget ordre/oppfordring

Si ja, da. (OB)

Les det, da. (OB)

Fortsett å preik, da. (OB)

Holly, da. (OB)¹⁴

Nå må dere endelig kjøre forsiktig, da. (OB)

Så sei det, da. (OB)

Få låne lua! Få låne lua di, da! (OB)

Hils videnskapen, da! (OB)

Onkel Sverre, kom og si god natt til meg, da! (OB)

Slutt da # jøss (NoTa)

Det minimale paret i (27) illustrerer hvilken effekt 'da' kan få i imperativsetninger.

- (27) a. – Så jeg ga deg et sjokk med andre ord? – Nettopp. Men det var et deilig sjokk. – Onkel Sverre! lød Tores stemme fra barneværelset. – **Onkel Sverre, kom og si god natt til meg, da!**” (OB)
- b. ~ – Så jeg ga deg et sjokk med andre ord? – Nettopp. Men det var et deilig sjokk. – Onkel Sverre! lød Tores stemme fra barneværelset. – **Onkel Sverre, kom og si god natt til meg!**

I (27a) har taler ropt på onkel Sverre først én gang og deretter en gang til. Det at onkel Sverre er forventet å si god natt til taler, er derfor kontekstuell lett tilgjengelig. I tillegg kan man forestille seg at det er en generell forvent-

ning om at onkel Sverre skal si god natt til taler når onkel Sverre er på besøk og taler har lagt seg. Intuitivt virker oppfordringen i større grad kontekstuell begrunnet når 'da' er til stede i (27a), enn når 'da' ikke er til stede i (27b), og muligens også litt mer masete: Den som sier dette, prøver å overbevise onkel Sverre om å komme, noe han foreløpig ikke har gjort. (28) skisserer hvordan vi kan se for oss at denne fortolkningen kan framkomme:

- (28) a. Ytring: *Onkel Sverre, kom og si god natt til meg, da!*
 b. Talehandling: [Taler oppfordrer om at [O.S. kommer og sier god natt til taler] p] $t(p)$
 c. Bidrag 'da' Del 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p
 d. Kontekstuell antagelse: Taler ønsker at O.S. kommer og sier god natt til taler (q)
 e. Implisert premiss: Ettersom taler ønsker at O.S. kommer og sier god natt til ham, bør det skje at [O.S. kommer og sier god natt til taler] ($q \rightarrow p$)
 f. Konklusjon: O.S. bør komme og si god natt til taler (p)
 g. Bidrag 'da' Del 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
 h. Kontekstuell antagelse: Onkel Sverre har ikke kommet og sagt god natt til taler ($-p$)
 i. Implisert konklusjon: **Taler oppfordrer onkel Sverre om å komme og si god natt til ham ettersom taler ønsker at onkel Sverre skal komme og si god natt til ham, mens onkel Sverre ikke har gjort dette så langt**

Talehandlingen i (28b) er et resultat av semantikken til imperativsetninger i interaksjon med den aktuelle konteksten.¹⁵ Tilstedeværelsen av 'da' signaliserer at det eksisterer kontekstuell tilgjengelige antagelser som motiverer denne oppfordringen. Nå kan vi ikke vite nøyaktig hvilke kontekstuelle antagelser den kommuniserende hadde i tankene i (27a), men (28d) dekker ulike muligheter. Det at taler ønsker at onkel Sverre skal si god natt til ham (jf. (28d)), kan både være begrunnet i det at han har ropt én gang allerede, og det kan bero på at dette er noe han pleier å ønske når onkel Sverre er på besøk. Også i dette tilfellet vil Del 2 av 'da' sin semantikk påvirke fortolkningen av ytringen. 'Da' signaliserer at ytringen skal tolkes

i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre. I dette tilfellet er det en åpenbar uoverensstemmelse mellom talers ønsker og onkel Sverres handlinger, noe som i sin tur er med på å motivere talehandlingen ytterligere og leder til implikauren i (28i). Det at imperativsetninger iblant kan virke mer enfatiske eller masete med 'da' enn uten (jf. Linds (1993) påstand om at 'da' kan forsterke den illokusjonære kraften i en ytring), har nå fått en forklaring, i og med at en kontekstuell motivert ordre muligens vil virke mer overbevisende eller argumenterende enn en som ikke er presentert som kontekstuell motivert.

Som vist i Sperber & Wilson (2012) kan imperativsetninger imidlertid få en rekke ulike fortolkninger; ordrer er bare én mulighet, vennlige oppfordringer og lykkeønskninger er andre. Dette ser vi også ved at vi får ulike effekter av etterhengt 'da' i imperativsetninger avhengig av hvordan ytringen tolkes. Når imperativen brukes for å fremme en vennlig oppfordring, får tilstedeværelsen av 'da' en formildende effekt heller enn den noe innstendige og masete tonen i (27a). En vennlig oppfordring som *Bli med på trening, da!* ytret til en god venn i en vennlig tone, kan oppleves som mildere med 'da' enn uten 'da'.¹⁶ Dette skyldes at de kontekstuelle antagelsene som begrunner oppfordringen i en slik situasjon, vil ha et positivt innhold: Jeg vil deg det beste, og du har godt av å trene; jeg liker å trene med gode venner, og du er en god venn; jeg vet du liker morsomme treninger, og i dag er det en spesielt morsom trening. Også dette er i overensstemmelse med semantikken til 'da' i (19).

6.5 Konklusjon

Som nevnt i blant annet Fretheim (1991) og Lind (1993) kan etterhengt 'da' opptre i ytringer som uttrykker en konklusjon. Konklusjonsfortolkningen av 'da' framstår som sentral i den forstand at vi har klare intuisjoner om den, men den empiriske undersøkelsen jeg har foretatt, tyder på at denne bruksmåten av 'da' faktisk ikke er spesielt frekvent. Av de 251 eksemplene jeg samlet inn med etterhengt 'da', var bare 9 eksempler av denne kategorien – altså 'da' i deklarativer setninger der det proposisjonelle innholdet tolkes som en konklusjon. Det minimale paret i (29) illustrerer bi-draget til 'da' i denne typen ytringer.

- (29) a. – Går'e ikke an å fixe litt mer guffe på jukeboxen, a' – så vi slipper å høre på det jævla treskeverket. Han faller slapt ned på en stol og vender hodet mot matkøen, som har skrumpet inn til fire personer.

– Sku' hørt'n i går, han mol og mol helt til klokka ett i natt. – **Godt jeg kom hjem seint, da.** (OB)

- b. ~ – Går'e ikke an å fixe litt mer guffe på jukeboxen, a' – så vi slipper å høre på det jævla treskeverket. Han faller slapt ned på en stol og vender hodet mot matkøen, som har skrumpet inn til fire personer.
– Sku' hørt'n i går, han mol og mol helt til klokka ett i natt. – **Godt jeg kom hjem seint.**

I (29a) er utsagnet *Godt jeg kom hjem seint* begrunnet i at ett eller annet “mol og mol” helt til klokka ett natten før. Det at taler påstår at det var godt han kom hjem sent, kan ses på som å stå i opposisjon til den gjengse oppfatningen om at det ikke er bra å komme hjem sent på kvelden. Forskjellen mellom tekstfragmentet med og uten 'da' er at det er tydeligere i (29a) enn i (29b) at taler presenterer en konklusjon basert på et saksforhold som nettopp er blitt nevnt, altså at det var godt at taler kom hjem sent natten før ettersom det var bråk helt til klokka ett. (30) illustrerer hvordan denne tolkingen kan antas å framkomme.

- (30) a. Ytring: *Godt jeg kom hjem seint, da!*
 b. H.o. eksplikatur: [Taler mener at [det var bra at han kom hjem sent] p] $h(p)=t(p)$
 c. Bidrag 'da' Del 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p
 d. Bidrag 'da' Del 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
 e. Kontekstuell antagelse: Det var bråk hjemme hos taler kvelden før (q)
 f. Implisert premiss: Hvis det er bråk hjemme en kveld, er det bra å komme hjem sent ($q \rightarrow p$)
 g. Kontekstuell antagelse: Det er vanligvis ikke bra å komme hjem sent ($\neg p$)
 h. Implisert konklusjon: **Taler konkluderer med at det var bra han kom hjem sent kvelden før – til tross for at det vanligvis ikke er bra – ettersom det var bråk hjemme da, og hvis det er bråk hjemme, er det bra å komme hjem sent**

Det at 'da' i deklorative ytringer kan få en konklusjonsfortolkning, følger av 'da' sin semantikk, for deklativer tolkes gjerne som påstander, og en

konklusjon er nettopp en kontekstuellet motivert påstand. Min påstand om at det kommuniseres en form for opposisjon mellom ulike synspunkter også ved konklusjonsfortolkningen av 'da', understøttes av dataene i (31) nedenfor. I (31) har jeg listet opp alle de eksempelsetningene jeg fant i datamaterialet der yrtinger med etterhengt 'da' tolkes som konklusjoner og samtidig som påstander.

(31) Konklusjon

- Ja, da får jeg vel stikke, da. (OB)
- Jaja, så får hun hygge seg i Sargents selskap, da. (OB)
- Da sees vi på festen, da. (OB)
- Nåja, så vil jeg ikke, da. (OB)
- Godt jeg kom hjem seint, da. (OB)
- Da har ho vel makt over deg og, da. (OB)
- Den måtte være kysse-ekte allikevel, da. (OB)
- Jammen så må vi vel heller sette i gang og så, da! (OB)
- Må være på en date da (Nota 26: 1)

Noe som er påfallende i disse eksemplene, er at etterhengt 'da' opptrer svært ofte sammen med referensielt 'da' eller 'så', som også kan uttrykke konklusjon. I tillegg inneholder disse yrtingene gjerne ord som uttrykker epistemisk usikkerhet ('vel', 'må', 'måtte', 'spørs'), og ord som typisk brukes ved argumentasjon ('jammen', 'allikevel', 'nei', 'jaja', og 'nåja'). Jeg vil hevde at semantikken i (19) kan forklare hvorfor etterhengt 'da' relativt ofte opptrer sammen med referensielt 'da' og 'så' i deklarativer – altså i yrtinger som ville fått en konklusjonsfortolkning også uten etterhengt 'da'. En viktig grunn er at etterhengt 'da' signaliserer at yrtingen skal tolkes i en kontekst der ulike synspunkter settes opp mot hverandre, noe referensielt 'da' og 'så' ikke nødvendigvis gjør. Årsaken til at etterhengt 'da' tillater referensielt 'da' og 'så' i yrtingen, kan også forklares, for tilstedeværelsen av disse ordene entydiggjør yrtingens talehandling (konklusjons-tolkningen i motsetning til premiss-tolkningen), noe som letter prosesseringen av yrtingen. Semantikken i (19) kan også forklare hvorfor mange av setningene i (30) inneholder uttrykk for modal usikkerhet, ettersom disse uttrykkene gjør det klart at taler selv anerkjenner at det kan være ulike syn på det proposisjonelle innholdet i yrtingen.

Som påpekt i både Fretheim (1991) og Lind (1993) kan etterhengt 'da' også brukes i yrtinger som tolkes som uttrykk for at taler har trukket en kon-

klusjon som hun ber tilhører om å bekrefte eller avkrefte, noe som fører til turveksling. De eksemplene jeg fant av denne typen blant dataene mine, er listet opp i (32):

(32) **Konklusjon + spørsmål om bekreftelse**

Det var ikke legeframtiden og familieformuen hans som ga deg gåsehud, da? (OB)

Det blir vel mye "Sommertider" i Petre fremover nå da? (OB)

Du er flink til å ro, da? (OB)

Men du mener kalkylen ikke holder da? (OB)

Du har altså tenkt på den da? (OB)

Du ble ikke sjøsyk da? (OB)

Du reiser vel sydover da? (OB)

De har vel et telt da? (OB)

Og så ga di kvaranner fri, da? (OB)

Du blir her i byen, da? (OB)

Du skal ikke på konsert i morgen da? (NoTa)

Så går... så du gå- går ikke opp først da? (NoTa)

Så du har logga en del topper da? (NoTa)

Det som ikke kommer fram av analysene i Fretheim (1991) og Lind (1993), er at denne bruken av 'da' har nær sammenheng med hva slags innhold som fins i setningen forøvrig. Legg merke til at svært mange av disse ytringene har tilhører som subjektreferent ('du har', 'du går', 'du blir' osv.), i tillegg til at det ofte er uttrykk for epistemisk usikkerhet. Det som er felles for alle disse setningene, er at de beskriver saksforhold som taler er litt usikker på, og som tilhører vet bedre enn taler. Et typisk eksempel er (33a):

- (33) a. – En må ha grunker for å farte omkring. Du har vel tenkt deg videre fra Alger? – Det var planen det... – Snart? – Så snart som råd er... – **Du reiser vel sydover da?** – Det vet faen, svarte jeg. (OB)
- b. ~ – En må ha grunker for å farte omkring. Du har vel tenkt deg videre fra Alger? – Det var planen det... – Snart? – Så snart som råd er... – **Du reiser vel sydover?** – Det vet faen, svarte jeg.

I (33a) brukes etterhengt 'da' i et tilfelle der det indirekte spørsmålet er relatert til det tilhører nettopp har sagt i samtalen, altså det at tilhører skal reise videre fra Alger. Det at tilhører svarer på ytringen (som har deklarativ ordstilling), tyder på at ytringen forstås som et spørsmål. Intuitivt virker

den opprinnelige ytringen med 'da' i større grad kontekstuellet motivert enn tilsvarende ytring uten 'da', og ytringen forstås lettere som et spørsmål. Dette mener jeg kan knyttes til semantikken til 'da'. Del 2 av 'da' sin semantikk sier at talers ytring skal tolkes i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre. Det at andre (for eksempel tilhører) kan ha et annet syn enn taler, er derfor spesielt lett tilgjengelig når 'da' er tilstede, noe som i sin tur er forenlig med en spørsmålsfunksjon. Dersom taler i tillegg kommuniserer at hun er usikker på om konklusjonen hun har trukket, stemmer, og det er åpenbart at tilhører er bedre informert enn taler, sannsynliggjør dette en implikatur som sier at taler ønsker at tilhører skal bekrefte eller avkrefte det hun påstår. Mens Fretheim (1991) og Lind (1993) påpeker denne mulige effekten av 'da', har ingen av dem redegjort for hvordan denne funksjonen framkommer som en følge av 'da' sin semantikk. Heller ingen av de andre arbeidene om etterhengt 'da' forklarer hvorfor etterhengt 'da' i noen tilfeller fungerer som en forespørsel om respons.

6.6 Ønsket svarordrespons

En annen frekvent bruk av 'da', som ikke er blitt kommentert i den eksisterende litteraturen så langt, er 'da' i kombinasjon med svarordene 'ja', 'nei', 'jo', og 'ok'. Et eksempel er oppgitt i (35).

- (35) a. Det tar et par-tre dager å sette seg inn i spillet og en måneds tid å "runde" det. Men det blir ikke kjedelig etter at du har klart det, **nei, da.** (OB)
- b. ~ Det tar et par-tre dager å sette seg inn i spillet og en måneds tid å "runde" det. Men det blir ikke kjedelig etter at du har klart det, **nei.**

Med svarordet 'nei' bekrefter taler her den negative proposisjonen 'Det ikke blir kjedelig å spille spillet etter at man har satt seg inn i det'. Tilstedeværelsen av 'da' i (35a) gir inntrykk av at responsen til taler er motivert av at dette er det tilhører (eller en tenkt tilhører) ønsker, samt at dette står i motsetning til hva man kunne frykte ut fra at det tar så lang tid å sette seg inn i spillet. Denne beroligende effekten – jeg bekrefter det du ønsker, og avkrefter det du frykter – er ikke like tydelige til stede uten 'da'. I andre tilfeller kan 'da' sammen med svarord antyde at responsen til taler er det tilhører ønsker eller forventer, mens taler selv, eller noen andre, kunne ha forventet eller ønsket et annet svar.

Ut fra de eksemplene jeg har sett på, kan man kun bruke 'da' etter svarord når det som motiverer svaret, er *tilhørers* ønsker eller forventninger. Man kan for eksempel ikke svare *Ja da* på spørsmålet *Er jeg nødt til å hjelpe til med oppvasken?* selv om det fins kontekstuelle tilgjengelige argumenter for dette svaret, for eksempel *Jeg har det travelt* (q) og *Ettersom jeg har det travelt, bør du hjelpe meg* ($q \rightarrow p$). Det at det ikke synes å forekomme eksempler av denne typen, tar jeg som en indikasjon på at sammenstillingen av 'da' med 'ja', 'nei', 'jo' og 'ok' er blitt, eller er i ferd med å bli, leksikalisert i norsk. Samskriving ('jada', 'neida', 'joda') tyder på det samme.¹⁷ Jeg antar at sammenstillingen av 'da' med disse fire svarordene koder at den kontekstuelle tilgjengelige antagelsen q i (19) og slutningen $q \rightarrow p$ nødvendigvis må dreie seg om tilhørers ønsker eller forventninger.¹⁸

6.7 Premiss knyttet til diskursgitt tema

Som påpekt i Lind (1993) og Fretheim (1991) kan en ytring med etterhengt 'da' også fungere som premiss for en konklusjon som knytter seg til et aktuelt diskusjonstema. Denne bruksmåten skiller seg klart fra de vi har sett på til nå, men jeg antar at også denne bruken av etterhengt 'da' kan redegjøres for ved hjelp av semantikken i (19). Det minimale paret i (36) illustrerer effekten av 'da' i denne typen ytringer.

- (36) a. Lars: har hørt at Lauren Hill – hun damen i bandet – er rasist, og ikke vil at de hvite skal kjøpe platene deres, men jeg vet ikke om det er sant. **De er flyktninger, da.** Hvilket land er de fra igjen? (OB)
- b. ~ Lars: har hørt at Lauren Hill – hun damen i bandet – er rasist, og ikke vil at de hvite skal kjøpe platene deres, men jeg vet ikke om det er sant. **De er flyktninger.** Hvilket land er de fra igjen?

Her etableres det et spørsmål, *Er de rasister?*, og ytringen med etterhengt 'da' i tolkes som et bidrag til denne diskusjonen. Nå vet vi ikke hva den kommuniserende i (36) hadde i tankene, men vi kan tenke oss følgende argument: Dersom man er flyktning, kan det hende man er blitt utsatt for rasistiske holdninger fra andre, noe som kan føre til at man utvikler negative følelser (men ikke nødvendigvis rasisme) overfor dem som har behandlet en dårlig – i dette tilfellet hvite vestlige mennesker. Ettersom Lauren Hill er flyktning, kan det altså hende at hun har utviklet velbegrunnede antipatier mot hvite uten å være rasist. Uavhengig av om dette virkelig er den slutningsrekken taleren i (36a) hadde i tankene, er det tydelig at (36a), med

'da', bidrar med et innspill i diskusjonen om hvorvidt Lauren Hill er rasist eller ikke. I (36b), uten 'da', er det mer sannsynlig at taler bringer inn et nytt tema i samtalen. (37) nedenfor viser hvordan ytringen i (36a) kan berikes pragmatisk, gitt at den kommuniserende ønsker å presentere et argument imot det å anta at Lauren Hill er rasist:

- (37) a. Ytring: *De er flyktninger, da.*
 b. Eksplikatur: [[Bandmedlemmene er flyktninger] p] e
 c. Bidrag 'da' Del 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p
 d. Bidrag 'da' Del 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
 e. Kontekstuell antagelse: Samtalepartnerne diskuterer om [bandmedlemmet Lauren Hill er rasist] ($q/-q?$)
 f. Kontekstuell antagelse: Noen hevder at Lauren Hill er rasist. (q)
 g. Implisert premiss: Hvis man er flyktning, kan man ha utviklet velbegrunnede antipatier mot hvite uten nødvendigvis å være rasist ($p \rightarrow -q$)
 h. Konklusjon: Lauren Hill kan ha utviklet velbegrunnede antipatier mot hvite uten nødvendigvis å være rasist selv ($-q$)
 i. Konklusjon: **Taler påpeker at bandmedlemmene er flyktninger ettersom de diskuterer hvorvidt bandmedlemmet Lauren Hill er rasist eller ikke, og Lauren Hill er flyktning og kan derfor ha utviklet velbegrunnede antipatier mot hvite uten nødvendigvis å være rasist**

Vi kan beskrive denne typen 'da' som å lede til følgende skjematisk tolkning: 'Jeg nevner dette (p) ettersom det følger av dette at $-q$, og vi diskuterer hvorvidt q er tilfelle.' I (42) er det en uoverensstemmelse mellom talers syn på saken og et tidligere nevnt syn (påstanden om at Lauren Hill er rasist), men dette er ikke et krav ved denne bruken av etterhengt 'da'; det holder at ytringen implisitt bidrar med et argument for eller mot et tema som diskuteres.

En ting man kan innvende mot analysen over, er at det ikke er åpenbart hvordan tilhører klarer å slutte seg til at det proposisjonelle innholdet i ytringen skal forstås som premiss for en slutning heller enn en konklusjon,

for semantikken til 'da' tillater begge tolkninger. Ett av svarene finner vi ved å ta en nærmere kikk på autentiske ytringer der etterhengt 'da' har en lignende funksjon som i (37). I datamaterialet mitt er det 55 forekomster av denne typen, altså av etterhengt 'da', der det proposisjonelle innholdet i ytringen tolkes som et argument (premiss) som bidrar til å besvare et kontekstuellet gitt spørsmål. Et utvalg av disse er listet opp i (38):

(38) Premiss knyttet til diskursgitt tema

- Samfunnsspørsmål er jo spennende, da. (OB)
- og hadde jo vunnet to en på hjemmebane da (NoTa)
- Ja han har jo bare skåra de tre i åpningsmatchen sin for United da (NoTa)
- E ja # jeg driver jo en del med politikk da (NoTa)
- Jeg driver jo og jobber jobber veldig mye da (NoTa)
- Det blir ski da # trener mye (NoTa)
- Den var jo helt elendig óg da (NoTa)
- Følger med litt men det er ikke my altså # det... det er Ch- eller det er Champions League da (NoTa)
- Ja, jeg sto i mål da (NoTa)
- De har nå begynt å henge fælt, da. (OB)

Legg merke til at adverbet 'jo' opptrer svært hyppig i disse eksemplene. Dette bidrar til å forklare hvordan tilhører vet at ytringen skal forstås som en premiss som bidrar med et argument for eller mot et diskursgitt tema. Ifølge Berthelin, Borthen & Knudsen (2013) koder 'jo' at ytringens proposisjon er gjensidig manifest for både taler og tilhører, samt at ytringen skal forstås som en premiss, noe som i sin tur gjør det sannsynlig at man skal derivere en implikatur. Tilstedeværelsen av 'jo' snevrer med andre ord inn mulige tolkninger av etterhengt 'da' på en slik måte at bare premisstolkningen er aktuell.¹⁹

Mens denne typen 'da' kan forekomme så sant ytringen bidrar indirekte med svar på et spørsmål som er blitt fremmet i samtalen, er det selvsagt også mulig å bruke 'da' på denne måten i situasjoner der en implikatur av ytringen står i direkte opposisjon til et synspunkt kommunisert tidligere i diskursen. I slike tilfeller innledes ofte ytringen med den adversative konjunksjonen 'men', og ytringen forstås som en modifisering av eget utsagn eller som en protest mot andres påstander. Noen eksempler av denne typen er listet opp i (39).

(39) **Premiss knyttet til diskursgitt tema (adversativt)**

Men de er jo ikke nordtrøndere, da. (OB)

, men det blir jo ekstremt med så langvarig kulde, da. (OB)

Men det blir faglitteratur, da. (OB)

, men noen karakterer teller jo mer enn andre, da. (OB)

Men det er nå Espen som har avtalen, da. (OB)

, men de skulle jo helst ha vært litt aktive i partiet først, da. (OB)

Men det var det med kartet og terrenget, da. (OB)

Men det var det da. (OB)

Men de gikk jo fra # tredje til andre og andre til første # og tredje plass i # det som da var toppserien altså førstedivisjon på tre år da (NoTa)

Men United har gjort det skikkelig dårlig nå i begynnelsen da (NoTa10)

Den adversative engelske konjunksjonen 'but' antas å signalisere at en antagelse som gjøres tilgjengelig gjennom inneværende ytring (en eksplikatur eller implikatur) står i opposisjon til en implikatur fra den foregående ytringen (Blakemore 2002). Dette synes også å gjelde for norsk 'men'. Gitt dette er det svært naturlig at 'men' opptrer i ytringer med etterhengt 'da': 'Da' signaliserer at ytringen skal tolkes i en kontekst der ulike synspunkter settes opp mot hverandre, mens 'men' mer presist signaliserer at tilhører skal se etter inkompatibilitet med en implikatur av foregående ytring. Dersom ytringen i tillegg inneholder 'jo', som instruerer tilhører til å tolke ytringen som en premiss (for en implikatur), begrenses opposisjonen til å være mellom en implikatur av inneværende ytring og en implikatur av foregående. På den måten snevrer 'men' og 'jo' inn de for-tolkningsmulighetene som 'da' i prinsippet er kompatibelt med. Det minimale paret i (40) illustrerer effekten av 'da' i denne typen ytringer.

- (40) a. Selvfølgelig har jeg savnet å ha søsken, **men så fikk jeg ha mamma for meg selv, da.** (OB)
- b. ~ Selvfølgelig har jeg savnet å ha søsken, **men så fikk jeg ha mamma for meg selv.**

Temaet for denne delen av samtalen er positive og negative aspekter ved det å være enebarn. En implikatur av innholdet i første setning er at det er negative aspekter ved det å ikke ha søsken, mens en implikatur av innholdet i andre setning er at det er positive sider ved det å ikke ha søsken. Disse proposisjonene står i kontrast til hverandre, noe som er i overensstemmelse

med både semantikken til ‘da’ og semantikken til ‘men’. I sum får vi tolkingen: ‘Taler presiserer at hun fikk ha moren sin for seg selv som barn ettersom de diskuterer positive og negative aspekter ved det å være enebarn, og det å ha moren sin for seg selv er et positivt aspekt ved det å være enebarn, i opposisjon til de negative aspektene hun har nevnt tidligere.’ Forskjellen mellom (40a) og (40b) er ikke særlig stor, noe som skyldes at ‘men’ får en nesten identisk effekt som etterhengt ‘da’ i denne ytringen. Muligens gjør tilstedeværelsen av ‘da’ i (40a) ytringen mindre kategorisk og mer i overensstemmelse med en situasjon der taler anerkjenner at det fins legitime argumenter både for og imot det som diskuteres.²⁰

6.8 Modifisering

Etterhengt ‘da’ forekommer påfallende ofte i leddsetninger eller fraser som modifiserer noe som nettopp er blitt antydnet (jf. Knudsen 2012). I mitt datamateriale er det 45 forekomster av denne kategorien. Modifiseringen, eller forbeholdet, kan for eksempel være i form av et unntak eller en presisering. Noen eksempler av denne typen er listet opp i (41):

(41) Adversativ modifisering (unntak, presisering)

- Ikke her i Norge, da. (OB)
- , dersom tannlegen din investerer 275 000 kroner i jetrenseren, da. (OB)
- , dersom det er absolutt nødvendig å handle, da. (OB)
- , hvis nå først hensikten er å gi seerne et sammensatt og helt portrett, da. (OB)
- hvis vi i det hele tatt våger oss på en hamburger, da. (OB)
- (Hvis de i det hele tatt vet om hverandre, da) (OB)
- Hvis ikke adressen er Oslo, da. (OB)
- hvis man nå har dem, da. (OB)
- bortsett fra skiltene, da. (OB)
- Ja i følge med leien da (Nota)

Et eksempel vi kan se litt nærmere på, er (42a):

- (42) a. De spiller basketball sammen i friminuttene og er gode venninner – **så sant det ikke er kamp, da.** (OB)
- b. ~ De spiller basketball sammen i friminuttene og er gode venninner – **så sant det ikke er kamp.**

Både i (42a) og (42b) kommer taler med en modifisering av en allerede tilgjengelig proposisjon. Taler påstår først at de to jentene er gode venninner – noe som er kompatibelt med at de er gode venninner bestandig. Deretter presiserer taler at jentene ikke er gode venninner i kampsituasjoner. Denne proposisjonen motsier altså en mulig slutning fra forrige ytring. Det er ikke stor innholdsmessig forskjell mellom (41a) og (41b), men (41a) føles mer naturlig enn (41b), og (41a) tillater et større brudd mellom første setning og frasen der 'da' opptrer. I tillegg mener jeg at tilstedeværelsen av 'da' i (41a) gjør at man lettere forstår ytringen som en rettelse eller modifisering. (43) viser hvordan 'da' kan antas å bidra til disse effektene.

(43)

a. Ytring:	<i>Så sant det ikke er kamp, da</i>
b. Eksplikatur:	[[Jentene er gode venninner kun når det ikke er kamp] <i>p</i>] <i>e</i>
c. Bidrag 'da' Del 1:	Anse <i>t(p)</i> som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse <i>q</i> og ytringens proposisjon <i>p</i>
d. Bidrag 'da' Del 2:	Tolk <i>t(p)</i> i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
e. Kontekstuell antagelse:	Taler har nettopp antydnet at [jentene er gode venninner bestandig] (<i>q</i>)
f. Implisert premiss:	Hvis jentene er gode venninner kun når det ikke er kamp, er de ikke gode venninner bestandig (<i>p</i> → <i>q</i>)
g. Implisert konklusjon:	Taler presiserer at jentene kun er gode venninner når det ikke er kamp, for dersom jentene kun er gode venninner når det ikke er kamp, er de ikke gode venninner bestandig, mens taler nettopp antydnet at de er gode venninner bestandig

Noe som er spesielt med 'da' i modifiseringer, er at man ofte får inntrykk av at saksforholdet som modifiseres med 'da', skal anses som selvsagt eller forutsigbart. Muligens skyldes dette den underspesifiserte semantikken til 'da' i (19), som er åpen for at proposisjonen i ytringen med 'da' kan inngå i en slutningsrekke både som konklusjon og som premiss. I eksempelet i (42a) kan vi tenke oss en parallell slutningsrekke med den som er beskrevet i (43), nemlig: 'Ingen er forventet å være gode venninner når det er kamp'(*r*) (dette er generell kunnskap om verden som kan antas å være tilgjengelig

for tilhører) og ‘Ettersom ingen er forventet å være gode venninner når det er kamp, er det som forventet at jentene kun er gode venninner når det ikke er kamp’ ($r \rightarrow p$).

Et interessant fellestrekk ved disse eksemplene er at frasen med etterhengt ‘da’ enten starter med stor bokstav eller forekommer etter tankestrek eller komma, eller etter pause i talt språk. En mulig forklaring på dette er at ytringen ikke skal tolkes som integrert i den proposisjonen som utledes av den foregående strukturen; frasen skal heller berikes til en egen proposisjon som presenteres som å stå i opposisjon til en som allerede er kontekstuelst tilgjengelig. For at to proposisjoner skal kunne anses som å stå i opposisjon til hverandre, må de prosesseres separat – derfor trenger man et brudd.

En beslektet bruk av ‘da’ er i modifiseringer i form av tillegg i en liste:

(44) **Additiv modifisering (tillegg)**

Og så var det Winnie, da. (OB)

Og så har vi jo TV, da. (OB)

Ja, også “Ønskekonserten”, da. (OB)

Og så penger, da. (OB)

, og så hyggekvelder, da. (OB)

og så jordbær, da. (OB)

Og meg, da. (OB)

Og så noen sveitsere, da. (OB)

Også grådvergene da. (OB)

Ja, også Bengt Martin Olsen da. (OB)

Det minimale paret i (45) illustrerer effekten av etterhengt ‘da’ i denne typen ytringer.

- (45) a. Av hørverdige radioprogram i helgen var det halvtimelange møtet med plateaktuelle Kari Bremnes som “Artist på Søndag” i NRK P1 i særklasse. **Ja, også “Ønskekonserten”, da.** (OB)
- b. ~ Av hørverdige radioprogram i helgen var det halvtimelange møtet med plateaktuelle Kari Bremnes som “Artist på Søndag” i NRK P1 i særklasse. **Ja, også “Ønskekonserten”.**

Temaet her er hørverdige radioprogram. Taler nevner at programmet med Kari Bremnes var et hørverdig program i særklasse den helgen, og legger

deretter til at Ønskekonserten også var et hørverdig program i særklasse den helgen. Tilstedeværelsen av 'da' gir inntrykk av at det er selvsagt at Ønskekonserten bør være med i denne listen, samt at taler tar tilbake noe hun nettopp har kommunisert. (46) viser hvordan man kan tenke seg at disse fortolkningene framkommer:

(46)

a. Ytring:	<i>Også Ønskekonserten, da</i>
b. Eksplikatur:	[[Ønskekonserten hører med på lista over hørverdige radioprogrammer i helgen] <i>p</i>]
c. Bidrag 'da' Del 1:	Anse <i>t(p)</i> som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse <i>q</i> og ytringens proposisjon <i>p</i>
d. Bidrag 'da' Del 2:	Tolk <i>t(p)</i> i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre
e. Implisert premiss:	Ønskekonserten er en klassiker (<i>q</i>)
f. Implisert premiss:	Hvis et program er en klassiker, hører det med på lista over hørverdige programmer (<i>q</i> → <i>p</i>)
g. Kontekstuell antagelse:	Taler har nettopp antydnet at Ønskekonserten ikke hører med på lista over hørverdige radioprogrammer i helga (<i>-p</i>)
h. Implisert konklusjon:	Taler presiserer at Ønskekonserten hører med på lista over hørverdige radioprogrammer i helga ettersom Ønskekonserten er en klassiker og derfor hører med på en slik liste, mens taler nettopp har antydnet det motsatte

Det er rimelig å anta at den kontekstuelle antagelsen om at Ønskekonserten er en klassiker, er generell viten om verden som tilhører vil være i stand til å hente inn med det formål å tolke ytringen som relevant. Det er dette som gjør at innholdet i ytringen blir presentert som noe som er relativt forutsigbart. Som i foregående eksempel kan man også her tenke seg en parallell slutningsrekke i overensstemmelse med semantikken til 'da': 'Taler har nettopp antydnet at kun intervjuet med Kari Bremnes hører med på lista over hørverdige programmer i helga' (*q*). 'Hvis ønskekonserten også hører med på lista over hørverdige radioprogrammer, stemmer det ikke at kun intervjuet med Kari Bremnes hører med på denne lista' (*p*→*-q*). Gjennom aktivering av disse kontekstuelle antagelsene framheves motsetningen mel-

lom det taler nå sier, og det taler nettopp sa. Det at det fins flere mulige slutningsrekker som kan gjøre ytringen relevant samtidig, taler for at ‘da’ sin semantikk er underspesifisert, slik det er beskrevet i (19), heller enn at det eksisterer flere ‘da’ med en mer spesifikk semantikk.

6.9 Narrativ funksjon

En siste bruksmåte for ‘da’ som jeg vil nevne, er den Fretheim (1991) omtaler som ‘narrativ bruk’, og som Knudsen (2012) er inne på når hun påpeker at etterhengt ‘da’ ofte forekommer i ytringer som innledes av konjunksjonen ‘og så’. Noen eksempelsetninger som hører med til denne kategorien, er listet opp i (47).

(47) Forutsigbart element i narrasjon

Ja, så ble bilen stående i den jonssonske garasjen, da. (OB)

Og så var det å skaffe de første 100 000, da. (OB)

Og så er det oss, da. (OB)

, og så ble vi satt ut i kummen her, da. (OB)

Så skulle dom gå inn, da. (OB)

Så går vi gammelvegen oppover et stykkje, da. (OB)

(48) viser ett av eksemplene i sin opprinnelige kontekst.

- (48) a. Og så skulle dom flire, gapflire skulle dom gjøre, så onga låg flate på glasruta og skreik og bar seg for dom var innelåste og itte kom ut og fekk ta på a Gunvor og finkofferten. **Så skulle dom gå inn, da.** Og a Gunvor skulle henge ut kåpa si og pakke og kjoler og gjøre som a itte hadde med seg en eneste gave. (OB)
- b. ~Og så skulle dom flire, gapflire skulle dom gjøre, så onga låg flate på glasruta og skreik og bar seg for dom var innelåste og itte kom ut og fekk ta på a Gunvor og finkofferten. **Så skulle dom gå inn.** Og a Gunvor skulle henge ut kåpa si og pakke og kjoler og gjøre som a itte hadde med seg en eneste gave.

Forskjellen mellom (48a) og (48b) er ikke veldig tydelig, men ifølge mine intuisjoner får man en sterkere følelse i (48a) enn i (48b) av at hendelsen presenteres som noe tilhører kan forvente. Samtidig presenteres hendelsen som å føre til noe uventet, for eksempel et brudd eller en ny retning i historien (jf. Fretheim 1991: 187, som påpeker at “there is more to follow”).

Begge disse vage antydningene kan knyttes til semantikken til 'da': Hvis ytringens proposisjon p tolkes i lys av en kontekstuell tilgjengelig antagelse q som impliserer p , så er p til en viss grad forventet. Og hvis proposisjonen tolkes som premiss for en slutning som medfører at $\neg q$, mens q er kontekstuell tilgjengelig, representerer p noe uventet gjennom det p impliserer. Det som for øvrig er uklart i (48a), er hvilke spesifikke antagelser som gjør hendelsen forventet, eller hva det er som skulle kunne utgjøre noe uventet. Det kan se ut som om denne bruken av 'da' representerer en noe avbleket versjon av (19). Fretheim (1991) omtaler denne bruken av 'da' som "a much overused discourse particle", noe jeg tar til inntekt for at denne bruken av 'da' skiller seg fra de øvrige, og at bruksmåten er i ferd med å utvikle seg til et eget leksikalsk oppslag med en mer vag semantikk enn 'da' i (19). I og med at semantikken til 'narrativt da' er såpass vag, er prediksjonen at denne versjonen av ordet i mindre grad bidrar til relevans enn de øvrige bruksmåtene. Dette må imidlertid testes eksperimentelt.

6.10 Frekvente bruksmåter for etterhengt 'da'

Tabell 1, neste side, oppsummerer de bruksmåtene vi har sett for etterhengt 'da' så langt.

Listen i Tabell 1 viser i grove trekk hvordan ulike setnings- eller ytringstyper med 'da' gir opphav til visse typiske fortolkningsmønstre, som alle er i overensstemmelse med den foreslåtte semantikken til 'da' i (19). Listen skal imidlertid ikke anses som uttømmende. De tre eksemplene i (49) nedenfor, for eksempel, passer ikke inn i noen av de 8 kategoriene i Tabell 1, men er likevel i overensstemmelse med semantikken i (19).

- (49)
- a. du verden så populær jeg er blitt, da. (OB)
 - b. Men det var da svært så alvorlige dere ser ut, da. (OB)
 - c. Uff da! (OB)

Disse ytringene forekommer i situasjoner der det er noe i de fysiske omgivelsene som motiverer taler til å konkludere med det proposisjonelle innholdet i ytringen, og dette presenteres som noe som taler ikke forventet eller ikke ønsket. Med andre ord, effekten av 'da' er helt som forventet ut fra (19), selv om ytringene ikke passer inn i noen av de 8 kategoriene i Tabell 1. Jeg ser det som sannsynlig at undersøkelser av etterhengt 'da' i stadig større korpus vil avdekke stadig flere 'konstruksjoner' lignende de som er listet opp i Tabell 1. Det betyr i praksis at det vil være umulig å framskaffe

For en ytring som inneholder etterhengt 'da', uttrykker proposisjonen p og brukes til å kommunisere en talehandling $t(p)$: DEL 1: Anse $t(p)$ som motivert av en slutning som involverer en kontekstuell tilgjengelig antagelse q og ytringens proposisjon p (dvs. $q \rightarrow p$ eller $p \rightarrow (-)q$) DEL 2: Tolk $t(p)$ i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre (dvs. $p/-p$ eller $q/-q$)		
Kategori + antall ²³ i datamaterialet	Typiske formelle egenskaper	Vanlig fortolkning
1. Ja/nei-spørsmål (32) <i>Er du dum og deilig, da?</i>	Interrogativ ordstilling, høy grensetone, ofte negasjon og uttrykk for adversativitet	Jeg spør om p ? ettersom du har sagt q og det følger av q at du trolig antar p , mens jeg har grunn til å anta $-p$
2. Hv-spørsmål (37) <i>Hva var du i ditt forrige liv, da?</i>	Hv-spørsmålsordstilling, høy grensetone, en del uttrykk for adversativitet	Jeg spør om p ? ettersom det er gitt at q og det følger av q at p mens du ikke har sagt noe om $-$ ennå
3. Imperativ (15) <i>Kom hit, da!</i>	Imperativ ordstilling, lav grensetone	Jeg ber deg om at du sørger for at p finner sted ettersom q er gitt og det følger av q at p er ønskelig mens du så langt ikke har sørget for at p finner sted
4. Konklusjon (29) <i>Jaja, da får jeg vel stikke, da.</i>	Deklarativ ordstilling, lav grensetone, ofte referensiell 'da' eller 'så', ofte uttrykk for epistemisk usikkerhet	Jeg konkluderer med noe usikkerhet med p ettersom q er gitt og q gjør p relativt sannsynlig, samtidig som at $-p$ er en mulighet
5. Ønsket svarordrespons (16) <i>Ja, da!</i>	Opptre i fragment, dvs. etter svarordene 'ja', 'nei', 'jo', 'ok'	Jeg bekrefter p ettersom du ønsker/forventer p , til tross for at det kan eksistere andre syn på (eller forventninger om) dette
6. Implisitt bidrag til diskursgitt tema (53) <i>Samfunnsspørsmål er jo spennende, da.</i>	Deklarativ ordstilling, ofte med ord som 'jo' og 'men', som signaliserer at man skal utlede en implikatur, samt adversativitet	Jeg never at p ettersom vi diskuterer hvorvidt q ? og det følger av p at q , mens andre vil kunne mene $-q$
7. Modifisering (45) <i>Ikke i Norge, da. Også Winnie, da.</i>	Fragment, ofte innledet av 'hvis' eller 'og så' etter et brudd i diskursen, lav grensetone	Jeg presiserer at p (selvsagt) ettersom jeg nettopp har antydnet at q mens p betyr at $-q$
8. Forutsigbart element i narrasjon <i>Så skulle dom gå inn, da. (5)</i>	Deklarativ setning, ofte innledet av 'så'	p er forventet, men fører samtidig til noe som representerer et brudd i historien

Tabell 1: Vanlige effekter av etterhengt 'da' i ulike ytringstyper

en uttømmende liste over bruksmåtene til 'da' i ulike setningstyper. Listen er likevel interessant, ettersom den viser med all tydelighet det Knudsen (2012) påpekte, nemlig at etterhengt 'da' sjelden opptrer i "vanlige" setninger som beskriver verden på en nøytral måte. Listen i Tabell 1 kan des-

suten være nyttig for praktiske undervisningsformål, den kan gjøre sammenligninger med lignende ord i andre språk enklere, og den representerer – i tillegg til enkelte kategorier som allerede er blitt leksikalisert – mulige kandidater for leksikalisering i framtiden (jf. Ariel 2008; 2010).

7 Oppsummering og diskusjon

I denne artikkelen har jeg argumentert for at de fleste forekomster av etterhengt 'da' i norsk beror på ett eneste leksikalsk oppslag, representert i (19) tidligere i artikkelen. Etterhengt 'da' brukes først og fremst i tale eller i skrift som gjengir tale. Semantikken til ordet instruerer tilhører om å tolke ytringens talehandling i lys av en slutning som involverer ytringens proposisjon og en annen kontekstuell tilgjengelig antagelse, samt å tolke ytringen i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre. Denne semantikken gir opphav til ulike typer implikaturer. Et *ja/nei*-spørsmål med etterhengt 'da' vil for eksempel kunne tolkes som 'Jeg spør om dette ettersom du har sagt noe som tyder på at du mener at dette er tilfelle, mens jeg tviler på det'; en imperativsetning med etterhengt 'da' vil kunne tolkes som 'Jeg ber deg om dette ettersom det fins gode grunner for å ønske det mens du ennå ikke har gjort det', og en påstand med 'da' vil kunne uttrykke 'Jeg konkluderer med dette ettersom så-og-så er tilfelle, til tross for at andre konklusjoner kunne vært mulig'. Andre typer ytringer fører til andre typer effekter, men etter samme mal. I tillegg har jeg argumentert for at etterhengt 'da' sammen med svarordene 'ja', 'nei', 'jo' og 'ok' har en mer spesifikk betydning (svaret er det tilhører ønsker eller forventer), samt at det eksisterer et eget leksikalsk oppslag 'da' ('narrativt *da*') med en mer avbleket semantikk. Hovedpoenget i artikkelen er imidlertid at et stort antall tilsynelatende ulike bruksmåter av 'da' kan gis en enhetlig analyse ved hjelp av semantikken i (19) i kombinasjon med det relevansteorietiske synet på pragmatisk beriking.

En og samme setning kan brukes til å kommunisere ulike talehandlinger i ulike kontekster. Dessuten kan talehandlinger kommuniseres både eksplisitt og implisitt. Gitt dette kan man spørre seg hvordan språkbrukerne vet hvilken talehandling som ifølge (19) skal forstås som motivert av en slutning. Svaret på dette spørsmålet ligger i det kommunikative relevansprinsippet (Sperber & Wilson 1986/1995). Det følger av dette prinsippet og semantikken i (19) at det bare er den mest relevante av en ytrings potensielle talehandlinger som vil påvirkes av semantikken til 'da', nemlig den som er

lettest tilgjengelig og som samtidig fører til tilstrekkelig med positive kognitive effekter. Det er selvsagt ikke bare ytringens talehandling som påvirkes av det kommunikative relevansprinsippet. 'Da' instruerer tilhører om å identifisere en tilgjengelig proposisjon q som ytringens proposisjon skal inngå i en slutningsrekke med. Identifiseringen av denne proposisjonen vil ifølge den relevansteorietiske fortolkningsprosedyren skje på en slik måte at de mest tilgjengelige fortolkningskandidatene blir testet ut først, og tilhører vil lande på den fortolkningen som gir mest kognitiv effekt for minst prosesseringskostnader. Hvorvidt q er noe tilhører mener, noe taler mener, eller for eksempel generell kunnskap om verden, vil variere fra situasjon til situasjon. Man kan imidlertid observere enkelte mønstre knyttet til etterhengt 'da' i ulike typer ytringer. Disse mønstrene har jeg gjort rede for i Tabell 1 i seksjon 6.10, som 8 prominente diskursmønstre for 'da'. Denne listen skal imidlertid ikke forstås som uttømmende.

Den semantikken jeg har foreslått for etterhengt 'da' i (19), viderefører flere elementer fra den eksisterende litteraturen om 'da'. Det at 'da' skal tolkes i lys av en eller flere slutninger, har Thorstein Fretheim og kollegaer hevdet i en rekke arbeider, blant annet i Fretheim (1989; 1991) van Dom-melen et al. (1998) og Fretheim et al. (2003). I min foreslåtte formulering i (19) er dette presentert mer presist enn i nevnte analyser. Det mest vesentlige aspektet ved (19), som skiller min analyse av 'da' fra samtlige tidligere redegjørelser, er Del 2, som sier at en ytring modifisert med etterhengt 'da' skal tolkes i lys av at ulike synspunkter settes opp mot hverandre; taler anerkjenner at det fins flere ulike syn, og diskusjonen er ikke fullstendig uttømt. Fretheim (1991) påpekte at 'da' ofte brukes ved opposisjon, men verken i dette arbeidet eller i andre arbeider har Fretheim eller andre foreslått at 'da' koder noen form for adversativitet. Dette aspektet ved etterhengt 'da' er imidlertid svært viktig, slik jeg ser det, fordi det forklarer en lang rekke egenskaper ved ordet. I seksjon 6 har jeg argumentert for at det er dette aspektet ved 'da' som forklarer hvorfor 'da' i *ja/nei*-spørsmål som regel tas til inntekt for at taler har et annet syn på det proposisjonelle innholdet i spørsmålet enn tilhører; hvorfor imperativsetninger med 'da' framhever et motsetningsforhold mellom hva taler ønsker, og hva tilhører har gjort; hvorfor 'da' med en konklusjonsfortolkning i deklaratve setninger nesten aldri opptrer uten at det samtidig er uttrykt epistemisk usikkerhet; hvorfor 'da' i enkelte tilfeller tas til inntekt for at en ytring med deklarativ ordstilling skal tolkes som en forespørsel om respons; hvorfor 'da' opptrer påfallende ofte sammen med ord som koder en eller annen (mer spesifikk)

form for adversativitet; hvorfor etterhengt 'da' passer spesielt godt i ytringer der taler uttrykker en modifisering; og hvorfor 'da' brukes spesielt ofte når det argumenteres for og imot et saksforhold. Dersom man kun sier at 'da' er en slutningspartikkel (jf. Fretheim 1991; Lind 1993; van Dommelen et al. 1998; Fretheim et al. 2003), eller hevder at ordet koder at ytringens proposisjon er gjensidig manifest (jf. Fretheim 2014), ser jeg ikke hvordan disse forholdene skulle kunne forklares.

Intonasjon er vesentlig for å identifisere en ytrings talehandling, og blir derfor viktig for hvordan tilstedeværelsen av etterhengt 'da' fortolkes (jf. van Dommelen et al. 1998; Fretheim & van Dommelen 2012). Det følger altså av min analyse at intonasjon vil være viktig i ytringer med etterhengt 'da', men kun indirekte som én av flere faktorer som bidrar til tolkningen av ytringen som helhet. Mitt bidrag i denne artikkelen har vært å foreslå en presis semantikk for etterhengt 'da'; det å undersøke hvorvidt denne analysen er i overensstemmelse med det man vet om norsk intonasjon, overlater jeg til andre.

Semantikken i (19) kan bidra til å forklare hvorfor 'da' er som en språklig kameleon, og hvorfor ordet har en tendens til å opptre i spesifikke setningstyper og sammen med andre pragmatiske partikler (jf. Knudsen 2012): 'Da' koder at ytringens talehandling skal anses som motivert av en slutning som involverer ytringens proposisjon og en tilgjengelig kontekstuell antagelse, og at ytringen skal tolkes i lys av at det fins ulike synspunkter på saksforholdet. Dette er en så generell instruksjon at 'da' vil kunne få svært ulike effekter i ulike setningstyper – noe som kan forklare hvorfor ordet oppfører seg som en språklig kameleon. Med en så generell semantikk er det dessuten som forventet at ordet opptrer sammen med andre ord eller konstruksjoner som gir tilleggsinformasjon som bidrar til å snevre inn mengden med mulige fortolkninger.

En rimelig innvending mot den undersøkelsen jeg har presentert i denne artikkelen, er at jeg i stor grad har basert meg på egne intuisjoner om hvordan ytringer med 'da' fortolkes. Analysen jeg har foreslått, bør derfor etterprøves med metoder der informanter bevisst eller ubevisst gir til kjenne hvordan de tolker etterhengt 'da'. En viktig innsikt i denne artikkelen er likevel nytten av korpusundersøkelser, for uten en korpusundersøkelse ville det vært vanskelig å oppdage de mønstrene som motiverer Del 2 av 'da' sin semantikk. I tillegg viser studien at det er helt vesentlig å ha en verktøykasse av presise semantiske og pragmatiske kategorier til rådighet når man skal beskrive betydningen til pragmatiske partikler. Sist, men ikke minst har vi

sett at det å studere pragmatiske partikler i lys av en teori om pragmatisk beriking (her: relevanteorien) gjør det mulig å ikke bare beskrive observerte tolkninger og mønstre, men også å forklare hvordan disse tolkningene og mønstrene oppstår.

Noter

1. De fleste av eksemplene i denne artikkelen er hentet fra Tekstlaboratoriets korpus 'Oslo-korpuset av taggede tekster, bokmålsdelen' (forkortet OB) eller 'Norsk talespråkkorpus – Oslo-delen' (forkortet NoTa).
2. Termen 'gjensidig manifest' vil bli diskutert mer inngående i seksjon 4.4.
3. Man kan for eksempel tenke seg denne ytringen som en respons til noen som har påstått at de ikke vil ha stått opp tidsnok til å kunne delta på et arrangement som starter klokka 11.
4. Mer presist kan betont 'da' representere 'hvis'-delen i en materiell implikasjon (*hvis p så q*), som alternativ til den rent temporale bruken.
5. Fretheim (1991) argumenterer for et annet syn, nemlig at 'da' i (2b) og (2c) er ett og samme leksem.
6. Notasjonsformen 'tidspunkt_t' i (7) skal forstås som det bestemte tidspunktet eller tidsrommet som tolkes inn for ytringen i den aktuelle konteksten.
7. For en mer utførlig framstilling av relevanteoriens implikaturbegrep med utgangspunkt i norske data, se Borthen, Berthelin & Thomassen (2012).
8. Litt forenklet kan vi si at ytringer avsluttet med høy grensetone (H%), avsluttes med stigende tonegang, mens ytringer avsluttet med lav grensetone (L%), avsluttes med fallende tonegang. Se van Dommelen, Fretheim & Nilsen (1998) for detaljer.
9. Jeg antar at alle ytringene i (17) uttales med fokal aksent på 'genseren', og at dette er den eneste fokale aksenten i ytringen. Gitt denne intonasjonsfraseringen er det ifølge mine intuisjoner en forskjell i akseptabilitet mellom B1, B2 og B3 i (17). Det samme gjelder for svar B1, B2 og B3 i eksempel (18). Jeg vil imidlertid få påpeke at det synes å eksistere en bruk av 'da' i en del varianter av østnorsk (typisk i miljøer hvor det er stor andel ungdommer med ikke-vestlig familiebakgrunn) som er mer forenlig med eksempler av typen i (17B1) og (18B1). Hvordan 'da' brukes i disse variantene av østnorsk, er et interessant studieobjekt for framtidig forskning.
10. Tre spesifikke søk jeg foretok i Oslo-korpusets bokmålsdel, var: 1) Ord 1: [komma], ord 2: [da], ord 3: [punktum], 2) Ord 1: [komma], ord 2: [da], ord 3: [spørsmålstegn], og 3) Ord 1: [komma], ord 2: [da], ord 3: [utropstegn]. Disse søkene ga henholdsvis 119, 173 og 22 treff, svært mange relevante. Jeg foretok også noen mer generelle søk (blant annet uten komma i forkant av 'da'). Dette ga mange irrelevante treff, men også noen nye forekomster.
11. I denne artikkelen markeres alle modifiserte utgaver av autentiske eksempler med tegnet ~.
12. Det at den kommuniserende trolig presenterer ytringen sin som en spøk, er ikke reflektert i (21). Jeg har tillatt meg å se bort fra dette aspektet fordi det ikke interagerer med bruken av 'da'.

13. I (21) har jeg ikke representert semantikken til spørsmålsordstillingen eksplisitt. Jeg henviser leseren til Wilson og Sperber (2012) for en analyse av interrogativer i et relevanstereoretisk perspektiv.
14. Jeg mener denne NPen (og lignende tilfeller) modifisert av etterhengt 'da', vil berikes pragmatisk til en ordre, for eksempel en oppfordring til Holly om å ikke forsette med det hun holder på med.
15. Imperativsetninger har en generell semantikk som berikes i kontekst (se Sperber & Wilson 2012). For å forenkle diskusjonen noe har jeg ikke kommet inn på denne semantikken her. Talehandlingen 'taler oppfordrer tilhører om at p finner sted' er ifølge Sperber & Wilson (2012) en implikatur.
16. Takk til Cecilie Slinning Knudsen som påpekte dette for meg.
17. Takk til Thorstein Fretheim som påpekte dette for meg.
18. Legg merke til at ikke alle ord som kan brukes som uttrykk for bekreftelse eller avkreftelse, kan forekomme med etterhengt 'da'. Det er for eksempel vanskelig å forestille seg etterhengt 'da' etter responser som 'Akkurat!', 'Nettopp!', eller 'Enig!' (jf. #'Akkurat, da!', #'Nettopp, da!' og #'Enig, da!'). En mulig forklaring på dette er at disse ordene gir uttrykk for at det proposisjonelle innholdet i ytringen er noe taler er sikker på og står inne for, samt at taler og tilhører er enige. I og med at 'da' signaliserer at ytringen skal tolkes i lys av at det eksisterer ulike synspunkter på saken, blir det unaturlig å kombinere disse responsene med 'da'.
19. Muligens er også intonasjon til hjelp når det gjelder å skille mellom premissfortolkningen av 'da' og konklusjonsfortolkningen. Sammenlign følgende eksempler:
 - (i) a. Så det er en Lada, da.
 - b. Det er jo en Lada, da.
 - c. Er det en Lada, da?

Thorstein Fretheim har i en rekke arbeider hevdet at det er en todelt dikotomi i norsk mellom høy og lav grensetone, noe jeg vil stille spørsmålstegn ved. Ifølge mine intuisjoner vil man typisk ha en lavere grensetone i ytringer der 'da' opptrer i konklusjoner, som i (ia), enn i ytringer med 'da' som skal tolkes som en premiss, som i (ib). Disse to relativt lave grensetonene er klart forskjellige fra den høye grensetonen man kan ha i (ic). Hvorvidt det stemmer at ytringer av type (ia) og (ib) skiller seg systematisk fra hverandre med hensyn til grensetone, bør testes eksperimentelt. Om det er en slik forskjell, kan det kaste lys over hvordan norske språkbrukere er i stand til å snevre inn mulige fortolkninger av 'da', gitt semantikken i (19).

20. Noe annet det kan være interessant å teste eksperimentelt, er hvorvidt tilstedeværelsen av 'da' i (40) er mest naturlig dersom det er en tydelig pause mellom de to setningene. Dersom språkbrukere har en preferanse for en pause før ytringer med 'da', kan det tyde på at implikaturen av den foregående ytringen må deriveres før ytringen med 'da' kan fortolkes.
21. Av de 251 eksemplene med etterhengt 'da' som ble samlet inn i min studie, var det 19 som ikke passet i noen av kategoriene i Tabell 1, eller som det av ulike årsaker var vanskelig å fortolke eller kategorisere.

Litteraturliste

- Ariel, Mira 2008: *Pragmatics and Grammar*. I serien: Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ariel, Mira 2010: *Defining Pragmatics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Borthen, Kaja, Signe Rix Berthelin & Gøril Thomassen 2012: Om det uutalte – det relevansteorietiske implikaturbegrepet i møte med autentiske data. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 30 (1), 3–49.
- Berthelin, Signe Rix, Kaja Borthen & Cecilie Slinning Knudsen 2013: Midtstillet 'jo' – semantiske og pragmatiske aspekter. Møte om norsk språk (MONS), 21.–23. november 2013, Universitetet i Oslo.
- Blakemore, Diane 2002: *Relevance and Linguistic Meaning. The Semantics and Pragmatics of Discourse markers*. Cambridge Studies in Linguistics 99. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blakemore, Diane 1987: *Semantic Constraints on Relevance*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Carston, Robyn 2002: *Thoughts and Utterances. The Pragmatics of Explicit Communication*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Falkum, Ingrid Lossius 2011: *The Semantics and Pragmatics of Polysemy: A Relevance-Theoretic account*. PhD-avhandling. University College London.
- Fretheim, Thorstein 1989: The two faces of the Norwegian inference particle *da*. Weydt, H. (red.): *Sprechen mit Partikeln*. Berlin: De Gruyter. (Også publisert i *Working Papers in Linguistics* nr. 6, 1988. Universitetet i Trondheim).
- Fretheim, Thorstein 1991: Formal and functional differences between S-internal and S-external modal particles in Norwegian. *Multilingua* 10 (1/2), 175–200.
- Fretheim, Thorstein 1993: The Norwegian 'Boundary Tone Agreement' Condition. Canakis, C., G. Chan & J. Denton (red.): *CLS 28*. Chicago: Chicago Linguistic Society.
- Fretheim, Thorstein 1995: Why Norwegian right-dislocated phrases are not afterthoughts. *Nordic Journal of Linguistics* 18(1), 31–54.
- Fretheim, Thorstein 2000: Procedural encoding of propositional attitude in Norwegian conditional clauses. Andersen, Gisle & Thorstein Fretheim (red.): *Pragmatic Markers and Propositional Attitude*. Amsterdam: John Benjamins.

- Fretheim, Thorstein, Stella Boateng & Ilidikó Vaskó 2003: 'Then' – adverbial pro-form or inference particle? A comparative study of English, Ewe, Hungarian, and Norwegian. Jaszczolt, Katarzyna M. & Ted Turner (red.): *Meaning Through Contrast*. Amsterdam: John Benjamins, 51–74.
- Fretheim, Thorstein & Wim van Dommelen 2012: A pragmatic perspective on the phonological values of utterance-final boundary tones in East Norwegian intonation. *The Linguistic Review* 29: 663–677.
- Fretheim, Thorstein 2014: A relevance-theoretic perspective on the Norwegian utterance-final particles *da* and *altså* compared to their English counterpart *then*. Hancil, Sylvie & Margie Post (red.) : *Sentence-final particles*. Berlin: De Gruyter.
- Grice, Herbert Paul 1989: *Studies in the Way of Words*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Grice, Herbert Paul 1967: *Logic and Conversation*. William James Lectures, reprinted in Grice 1989: 1–143.
- Knudsen, Cecilie Slinning 2012: The Norwegian modal particle 'da'. Upublisert manuskript.
- Lind, Marianne 1993: Pragmatiske partikler i diskursanalytisk perspektiv: *jo, altså, vel, nå* og *da*. Hovedoppgave, Institutt for nordistikk og litteraturvitenskap. Universitetet i Oslo.
- Sperber, Dan & Deirdre Wilson 1986/1995: *Relevance. Communication and Cognition*. Oxford: Blackwell.
- van Dommelen, Wim, Thorstein Fretheim & Randi Alice Nilsen 1998: The perception of boundary tone in east Norwegian. Werner, Stefan (red.): *Nordic Prosody: Proceedings of the VIIth Conference*, Joensuu 1996, 73–86.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber 1993: Linguistic form and relevance. *Lingua* 90, 1–25.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber 2004: Relevance theory. Horn, Laurence & Gregory Ward (red.): *Handbook of Pragmatics*. Oxford: Blackwell, 607–632.
- Wilson, Deirdre & Dan Sperber 2012: Mood and the analysis of non-declarative sentences. Wilson, Deirdre & Dan Sperber (red.): *Meaning and Relevance*. Cambridge: Cambridge University Press, 210–229.

Korpus

Norsk talespråkskorpus (NoTa) – Oslodelen, Tekstlaboratoriet, ILN, Universitetet i Oslo.

<http://www.tekstlab.uio.no/nota/oslo/index.html>

Oslo-korpuset, Universitetet i Oslo. 'Bokmålsdelen'.

<http://www.hf.uio.no/iln/tjenester/kunnskap/sprak/korpus/skriftspraks-korpus/oslo/>

Takk

Tusen takk til Elena Karagjosova, Signe Rix Berthelin, Cecilie Slinning Knudsen, Thorstein Fretheim, Ingrid Lossius Falkum, Georg Kjøll og en anonym fagfelle for svært kloke og viktige innspill til denne artikkelen. Takk også til publikum ved konferansene *Møte Om Norsk Språk 2013* og *Interpreting for Relevance 2014* for nyttige tilbakemeldinger.

Summary

'Hva betyr *da*, *da*?' (What does the tag 'da' mean?)

In this paper I propose a unitary semantics for the Norwegian tag 'da' ('then', 'you know', 'that is', 'of course'). In spite of a variety of different effects of 'da' in context, I claim that the proposed semantics covers most of the uses of the word form 'da' in tag position. I base my analysis on the relevance theoretic framework (Sperber & Wilson 1995) and show through explicit analyses of authentic discourse excerpts how the semantics of the word leads to various interpretations in context. In contrast to earlier analyses, I claim that a sense of adversativity has to be part of the semantics of 'da'. The empirical material on which the article is based consists of 251 authentic occurrences of the tag 'da', collected from available text- and speech corpora.

Kaja Borthen

Institutt for språk og litteratur, NTNU

N-7491 Trondheim

kaja.borthen@ntnu.no